

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Online katalogy knihoven se zaměřením na katalogy v systémech

Aleph a Clavius

Eliška Dolívková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Online katalogy knihoven se zaměřením na katalogy v systémech

Aleph a Clavius

Eliška Dolívková

Vedoucí práce:

Mgr. Magda Šrajbová

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému partnerovi a rodině za podporu při studiu a Mgr. Šrajbové za odborné vedení bakalářské práce a za rady a připomínky, díky kterým jsem práci dopsala do zdárného konce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Obsah

1. Úvod	7
2. Vývoj katalogů	8
2.1. Vývoj katalogů ve světě.....	8
2.2. Vývoj katalogů v českých zemích	9
3. Vyložení pojmu „katalog“	12
3.1. Druhy katalogů	13
3.1.1. Lístkový katalog	13
3.1.2. Online katalog	15
4. Systém Aleph	19
4.1. Hlavní rysy systému.....	20
4.2. Technické vlastnosti systému.....	21
4.3. OPAC	22
4.4. Používání katalogu z pohledu uživatele.....	23
4.4.1. Úvodní stránka katalogu.....	24
4.4.2. Menu.....	25
4.4.3. Výsledky dotazu	29
4.5. Shrnutí katalogu.....	31
4.5.1. Nevýhody katalogu.....	31
5. Katalog Carmen	33
5.1. Novinky oproti původnímu katalogu Clavius.....	34
5.1.1. Výhody pro přihlášené uživatele	35
5.2. Technické parametry katalogu	36
5.3. Carmen 2.5	38

5.4.	Používání katalogu z pohledu uživatele.....	38
5.4.1.	Čtenářský účet a registrace	39
5.4.2.	Vyhledávání v katalogu	39
5.4.3.	Detail vyhledaného záznamu.....	42
5.4.4.	Prodlužování výpůjček	43
5.4.5.	Rezervace dokumentu	44
5.5.	Příklady vyhledávání v katalogu.....	44
5.6.	Shrnutí katalogu.....	45
5.6.1.	Nevýhody katalogu.....	46
6.	Porovnání katalogů	49
7.	Závěr.....	51
8.	Resumé	52
9.	Přílohy	53
A.	Seznam zkratk.....	53
B.	Seznam obrázků.....	54
C.	Použitá literatura.....	55

1. Úvod

Bakalářská práce se zabývá online katalogy knihoven se zaměřením na katalogy v systémech Aleph a Clavius. Online katalogy jsou součástí automatizovaných knihovnických systémů (AKS) a v dnešní době nahrazují katalogy lístkové. Tato automatizace výrazně změnila nástroje a postupy, které se do té doby v knihovnách používaly, a také rozšířila funkce, které knihovna zastávala. Knihovna se tak stala plnohodnotným informačním centrem.

Téma online katalogy jsem si vybrala, protože je mi určitým způsobem blízké. Knihovnu jsem začala navštěvovat již jako malá školačka a zažila jsem její nejdůležitější proměny. Pamatuji si knihovnu před její automatizací, před zavedením online katalogu či internetu. Pro uživatele byl online katalog, který byl přístupný na počítači, opravdu velkou změnou v užívání knihovny a jejích služeb a proto jsem se rozhodla, že se tomuto tématu budu věnovat.

V první části, která je teoretická, se práce věnuje vývoji katalogů ve světě i v českých zemích a zmiňuje ty nejdůležitější katalogy v historii. Dále je vyložen pojem „katalog“, druhy katalogů a nejdůležitější funkce, které katalog zastává.

Druhá část práce je již o poznání praktičtější a popisuje konkrétní online katalogy. Prvním je katalog v systému Aleph a druhým je katalog Carmen v systému Clavius. Ke každému ze zmíněných katalogů jsem přistupovala trochu jinak. Jelikož je katalog Carmen novým produktem, našla jsem mnoho zdrojů, které se jím zabývají a mohla jsem se tak věnovat pouze samotnému katalogu. Oproti tomu katalog v systému Aleph je již na trhu nějakou dobu, zdrojů není tolik, kolik bych si přála a tak jsem se věnovala i samotnému systému, jehož je popisovaný katalog součástí. Součástí každé kapitoly je i používání katalogu z pohledu uživatele a jsou popsány nejdůležitější funkce, které každý z katalogů nabízí.

Produkt Carmen není jediný online katalog v systému Clavius, ale vzhledem k rozsahu práce jsem se chtěla zaměřit pouze na jediný. Z důvodu aktuálnosti jsem si vybrala právě nový katalog Carmen.

V závěru práce je popsán výsledek, ke kterému jsem se dopracovala, tedy výsledné srovnání vybraných katalogů.

2. Vývoj katalogů

Vývoj katalogů souvisí již se vznikem písma, prvními sbírkami dokumentů a se zakládáním knihoven a archivů. Kdy přesně vzniklo písmo, se neví, nicméně jeho vznik je datován někdy před 5000 lety.¹ Katalogy byly součástí každé větší knihovny, i když zpočátku neměly ještě tolik funkcí, jaké zastávají v poslední a současné době. Jak následující řádky napovídají, katalogy měly pouze funkci evidenční. Pro záznamy v katalogu nebyla ustanovena žádná pravidla a pouze referovaly o tom, že se daná kniha v knihovně nachází. Dnešní katalogy jsou svými službami přizpůsobené potřebám čtenářů, tedy jejich uživatelům.

2.1. Vývoj katalogů ve světě

Mezi katalogy nalezenými ve starověku patří katalog v knihovně v Horově chrámu v Egyptě, který byl postaven v 1. století př. n. l. Knihovna se skládala pouze z jedné místnosti, tzv. „domu svitků“, a katalog byl vytesán do jejích stěn.² Za zmínku stojí i katalog v knihovně krále Aššurbanipala, která byla založená v 7. století př. n. l. Tato knihovna obsahovala kolem 5000 hliněných tabulek a podle dochovaných zpráv v ní panoval přísný řád, katalog byl tak důležitým prvkem. Nalezeny byly jen zlomky katalogu, kompletní katalog se nedochoval.³ Nejvýznamnější knihovnou starověku byla Alexandrijská knihovna, založená ve 3. století př. n. l. Z Alexandrijské knihovny známe dokonce i autora katalogu, kterým je Kallimachos z Kyrény (asi 310 – 240 př. n. l.). Jeho dílo se jmenuje „*Seznamy všech ve vědě a vzdělání významných mužů a toho, co napsali*“. Byl to soubor 120 knih, které zachycovaly kompletně řeckou literaturu. Tento soubor lze považovat za první vědecky zpracovaný knihovní katalog, bohužel se téměř, stejně tak jako knihovna, nedochoval.⁴

V raném středověku byly knihovny součástí klášterů. Knihy byly velice hodnotné a cenné a kláštery vlastnily jen několik exemplářů, katalog tak nebyl potřeba. Později ve

¹ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 6

² CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 14

³ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 18

⁴ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 24

středověku dochází k zakládání univerzit, jejichž součástí byly i knihovny. Mezi nejvýznamnější patří univerzity v Oxfordu a Cambridge v Anglii, v Salamance ve Španělsku či v Praze. Největší sbírku knih měla knihovna při univerzitě v Sorbonně ve Francii. Katalog této knihovny byl velice kvalitní, jeho jednotlivé záznamy popisují například obsah knihy či její cenu.⁵

Zajímavou postavou novověku, konkrétně v renesanční Itálii, byl Federigo da Montefeltro (1422 – 1482). Tento vévoda urbinský si pořizoval opisy antických autorů a tím vznikla jeho soukromá knihovna. Knihovníci v knihovně vytvořili katalog nejen této knihovny, ale i dalších v té době známých knihoven (např. univerzitní knihovny v Oxfordu).⁶ V období Velké francouzské revoluce dochází poprvé v historii k pokusu o sepsání souborného katalogu.⁷

Velkým přínosem pro americké knihovnictví byl Charles Ammi Cutter (1837 – 1903), který se významně podílel na tvorbě katalogizačních pravidel a na klasifikaci oborů. Pravidla pro slovníkovou katalogizaci, která se jmenovala *Rules for a Printed Dictionary Catalog*, byla poprvé vydána tiskem v roce 1876 a byla první svého druhu. V katalogu sestaveném podle jeho návodu jsou záznamy dokumentů řazeny abecedně podle autoritních hesel.⁸

2.2. Vývoj katalogů v českých zemích

O počátečním vývoji českých a moravských knihoven a knihovnictví nemáme žádné určité zprávy. Pro období od počátků, přesněji od 9. století po příchodu Konstantina a Metoděje, až do 12. století je typický rozvoj křesťanství a s tím i liturgické literatury a zakládání křesťanských řádů. Z tohoto období nejsou k dispozici ucelené informace o knihovnách v církevních institucích, ani o katalozích těchto knihoven.⁹ Z roku 1441 se v klášteře cisterciáků v Plasech dochoval soupis knih. Tento soupis obsahoval knihy z různých oborů, např. teologie, filosofie, historie či práv. Za zmínku stojí i knihovna v klášteře ve Vyšším brodě, který byl založený roku 1259. Soupis knih, který

⁵ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 38

⁶ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 42

⁷ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 47

⁸ ŠTÝBROVÁ, Lenka. Charles Ammi Cutter — život a dílo., s. 12

⁹ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 62

obsahoval 45 svazků, pochází z dob založení kláštera.¹⁰

Velice významnými se staly knihovny související s pražskou univerzitou, z nichž nejdůležitější byla knihovna koleje Karlovy. Knihovna se rozrůstala a tak vznikl katalog zhotovený za knihovnickými účely, který před husitskými válkami obsahoval na tisíc záznamů.¹¹ Z období husitského hnutí se dochovaly abecedně řazené katalogy z knihoven univerzitních kolejí Národa českého a Rečkovy.¹²

Knihovní katalogy byly budovány i v následujících letech. Dochoval se katalog z knihovny Ferdinanda Hoffmana z Grünbühelu a Střechova (1540 – 1607), ze kterého lze poznat, že Hoffman získal i další panství, včetně knihovny. Další významnou knihovnou, jejíž katalog se dochoval, byla knihovna Petra Voka (1539 – 1611). Katalog byl sepsán v letech 1602 – 1608 Václavem Březanem. Knihovna i s katalogem byly odvezeny jako válečná kořist do Švédska, kde byla knihovna rozdělena mezi Královskou knihovnu a další menší knihovny. Březanův katalog se stal vzorem pro další katalogy stockholmské knihovny.¹³

V dalších letech se katalogy zakládaly v každé větší knihovně, například katalog v knihovně františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze, který vznikl v roce 1716¹⁴, katalog z roku 1866 v náhodské knihovně, přičemž práce na katalogu byla svěřena historikovi Arnoldu Weyhe – Eimkovi¹⁵ či katalog v knihovně na zámku v Náměšti nad Oslavou z roku 1920-23, který vypracoval a podle oborů rozřídil děkan Richard Tenora.¹⁶

Pod správu knihovny Národního muzea v Praze přešlo do roku 1992 314 zámeckých fondů (více než 1 600 000 svazků). Tyto fondy byly přesunuty do knihovny Národního muzea a vznikl z nich katalog. Cílem bylo pořízení souborného katalogu, přičemž na knihovnickém zpracování těchto fondů se stále pracuje.¹⁷

S rozvojem čítáren a veřejného půjčování od 70. let 18. století dochází i k rozvoji

¹⁰ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 65

¹¹ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 71

¹² CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 79

¹³ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 96

¹⁴ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 112

¹⁵ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 117

¹⁶ Tamtéž

¹⁷ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 127

katalogů pro čtenáře. Roku 1811 vznikla Barthova půjčovna v Praze, která v roce 1837 provozovala katalog se 6000 dokumenty.¹⁸

Dne 22. července 1919 byl Národním shromážděním přijat Zákon o veřejných knihovnách obecních. V zákoně, konkrétně ve výpůjčních podmínkách, jsou zmíněné i katalogy: „*Hodiny výpůjční stanoviti je tak, aby vyhovovaly většině obyvatelstva a podporovaly oběh knih. Čtenářům jest usnadniti výběr knih volně přístupnými katalogy a znaleckými radami knihovnickými. Veřejné knihovny jsou povinny účinným způsobem uváděti ve známost obecnstva seznamy svých novinek.*“¹⁹

Do 20. století se používají katalogy svazkové a lískové. Přejít na online katalogy úzce souvisí s vývojem informačních a telekomunikačních technologií a s vynálezem počítače v polovině 20. století. V 90. letech 20. století se na všechna knihovnická pracoviště ve velké míře zavádí automatizované knihovní systémy. Jako první moduly se zavádí modul katalogizace a výpůjčky. První katalogy byly offline, později se již vytváří katalogy online a dochází k převodu dosud existujících lístkových katalogů na online katalogy. Tomuto procesu se říká retrospektivní konverze katalogů. Retrospektivní konverze je v České republice financována především projektem ČR – VISK (Veřejné informační služby knihoven), který je pod záštitou Ministerstva kultury ČR. I přes tuto podporu je proces velice finančně nákladný a tedy i pomalý a mnoho katalogů knihoven je stále v původní podobě, v lepším případě jsou jednotlivé záznamy lístkových katalogů naskenovány.²⁰

¹⁸ CEJPEK, J., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 134

¹⁹ CALÁBEK, L., Administrativní příručka pro lidovýchovné pracovníky a knihovníky, s. 56

²⁰ dostupné z <http://retrokon.nkp.cz/>

3. Vložení pojmu „katalog“

Katalog je druh sekundárního dokumentu, který obsahuje seznam záznamů o dokumentech, které daná instituce (knihovna či archiv) uchovává ve svých fondech a které zpřístupňuje. Vytváření katalogů se řídí podle předem daných pravidel.²¹

Charles Cutter, o kterém již byla zmínka, definoval katalog a jeho cíle v roce 1876 takto:

1. umožnit uživateli najít knihu, u které je znám autor, název či předmět
2. ukázat uživateli, co knihovna nabízí od daného autora, od daného předmětu či od daného oboru v literatuře
3. pomoci uživateli při výběru určitého dokumentu z hlediska jeho vydání (bibliograficky) a povahy (literární či tematické)²²

Cutterem vyložené cíle platí i v dnešní době. Katalog je považován za selekční nástroj, protože umožňuje uživateli vybírat dokumenty podle předem vybraných kritérií (autor, název, klíčová slova, rok vydání a další).

Katalog plní několik funkcí. V první řadě se jedná o funkci lokační. Díky tomu získáme informaci o tom, zda se hledaný dokument nachází ve fondu dané knihovny a kde se nachází. V online katalogích záznam v katalogu uživatele informuje i o tom, zda je dokument k dispozici okamžitě či zda je půjčený jiným uživatelem a pokud ano, kdy bude dokument přepravený k výpůjčce, popřípadě kolik uživatelů má dokument rezervováno.

Další funkci, kterou katalog plní, je funkce bibliografická. Díky tomu je dostupný přehled o tom, jaké dokumenty od určitého autora existují, jaké dokumenty jsou k dispozici od určitého oboru a další.²³

V roce 2003 se ve Frankfurtu konalo první z řady Setkání expertů IFLA o mezinárodních katalogizačních pravidlech. Na této konferenci vznikla pravidla, která definují další funkce katalogu. Tato pravidla jsou známá jako tzv. frankfurtské principy.

²¹ heslo *katalog* vyhledané v Databázi Národní knihovny ČR, dostupné z http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ktl

²² CUTTER, Ch., *Rules for a Printed Dictionary Catalog*, s. 10

²³ STÖCKLOVÁ, A., *Organizace a ochrana knihovního fondu*, s. 7

- *„Vyhledávací funkce - Uživatel by měl pomocí katalogu být schopen získat bibliografické zdroje jako výsledek vyhledávání podle atributů nebo relací těchto zdrojů.*
- *Identifikační funkce - Uživatel by se měl pomocí katalogu přesvědčit, že entita v záznamu popsaná odpovídá entitě, kterou hledá, nebo rozlišit mezi dvěma či více entitami s podobnými charakteristikami.*
- *Výběrová funkce - Online katalog by měl uživatelům usnadnit výběr materiálů, které odpovídají jejich potřebám co do obsahu a fyzického formátu (a obdobně umožnit odmítnutí materiálů, které jejich potřebám nevyhovují).*
- *Zpřístupňovací funkce - Katalog by měl umožnit přístup k popisovaným zdrojům (např. prostřednictvím koupě, výpůjčky nebo v případě elektronických zdrojů prostřednictvím online připojení ke vzdálenému zdroji).*
- *Navigační funkce - Online katalog by měl podporovat navigaci v databázi pomocí logického uspořádání bibliografických informací a prezentace jasných metod přechodu mezi souvisejícími záznamy.*²⁴

Stejně jako další části AKS se i katalog postupně vyvíjí a dochází k vylepšování stávajících služeb a k zavádění nových.

3.1. Druhy katalogů

V dnešní době lze katalogy rozdělit na lístkové a online katalogy. V minulosti se používaly i katalogy tištěné, které měly podobu svazku.

3.1.1. Lístkový katalog

Jak již bylo zmíněno, lístkové katalogy v knihovnách stále existují, ale jsou postupně nahrazovány těmi online. Systém lístkových katalogů je jednoduchý. Jednotlivé záznamy nově získaných dokumentů se psacím strojem zapisovaly na katalogizační lístek, který se rozmnožoval pro jednotlivé typy katalogů. Katalogizační záznam se řídil platnými

²⁴ BYRUM, John D., Jr. Online katalogy a knihovní portály v současném informačním prostředí, dostupný z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/519byrum.htm>

pravidly a obsahoval identifikační údaje o dokumentu, jako je název, autor a další a věcné údaje, jako je předmětové heslo a třídění mezinárodního desetinného třídění. Nezbytným údajem byla signatura, což je značka, která určuje umístění dokumentu v knihovně či ve skladu. Katalogizační lístky jsou uchovávány ve speciálních skříních se zásuvkami (kartotéky). Lískové katalogy lze dělit podle několika kritérií²⁵:

❖ podle druhů dotazů:

- jmenný katalog – abecedně řazený katalog podle jména autora, názvu (v případě 4 a více autorů) či názvu korporace
- systematický katalog – záznamy dokumentů v katalogu jsou systematicky řazeny podle některého z klasifikačních systémů (Mezinárodní desetinné třídění v ČR, Deweyho desetinné třídění v anglo-amerických institucích, Třídění Kongresové knihovny v USA atd.)
- předmětový katalog – záznamy dokumentů v katalogu jsou řazeny abecedně podle prvního slova předmětového hesla

❖ podle určení:

- čtenářský katalog – katalog určen pouze pro čtenáře, neobsahuje všechny záznamy (například dříve prohibitní literaturu, dnes záznamy na knihy, které byly odepsány z fondu či dokumenty, které jsou ve zpracování)
- služební katalog – obsahuje navíc údaje, které jsou určeny pro služební účely a pro vnitřní chod knihovny (přírůstkové číslo, číslo odpisu a další)

❖ podle druhu zachycených dokumentů:

- druhový katalog – zachycuje pouze jeden druh dokumentů (časopisy, hudebniny a další)
- komplexní katalog – zachycuje všechny druhy dokumentů, které jsou určitým způsobem od sebe odlišeny, například pomocí signatury

²⁵ STÖCKLOVÁ, A., Organizace a ochrana knihovního fondu, s. 8

❖ podle rozsahu:

- dílčí katalog – katalog obsahuje jeden fond v rámci jedné knihovny (např. katalog pro děti)
- souhrnný katalog – katalog obsahuje všechny fondy v rámci jedné knihovny
- souborný katalog – katalog obsahuje fondy více knihoven
- ústřední katalog – katalog obsahuje fond ústřední knihovny a všech jejích poboček

3.1.2. Online katalog

Online katalogy jsou veřejně přístupné katalogy, zpřístupněné prostřednictvím počítačových sítí. Online katalogy dnes neodmyslitelně patří ke knihovnám a dají se pokládat za jádro automatizovaných knihovních systémů. Katalog byl dříve přístupný pouze z klientských počítačů, které se nacházely přímo v knihovně, ale s příchodem nových možností, které nabízelo prostředí internetu, je dnes možné prohledávat fond knihovny i ze vzdáleného přístupu. Online katalog může být buď interaktivní, tedy takový, který pracuje s dotazy uživatele, nebo bez možnosti dialogu s databází. Takový katalog nepřijímá a nepředává data (například naskenovaný katalog).²⁶ Interaktivní online katalogy jsou také známy pod zkratkou OPAC (Online Public Access Catalogue). Jejich vývoj započal v 70. letech 20. století v USA a o 10 let později se dostal do Velké Británie²⁷

Katalogy OPAC se běžně rozdělují na tzv. tři generace. Tuto typologii poprvé prezentoval Charles R. Hildreth v roce 1983 na konferenci v Los Angeles a svou teorii dále rozvíjel, například ve svém odborném článku *Online Catalog Design Models: Are We Moving in the Right Direction?* Tyto tři generace odpovídají určitému stupni vývoje a také mají jiný princip automatizace.²⁸

První generace OPACů se do amerických a anglických knihoven zaváděla od 60. let 20. století a zaměřovala se především na správu výpůjčních systémů a na sdílenou katalogizaci. Od tradičních lístkových katalogů nedošlo k velkému pokroku. Dá se říci, že vyhledávání v online katalogu první generace bylo obtížnější, než v katalogu

²⁶ heslo *online katalog* vyhledané v Databázi Národní knihovny ČR, dostupné z http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ktl

²⁷ BRATKOVÁ, E., OPAC: Systémy a rozhraní a jejich vývoj, s. 3

²⁸ BRATKOVÁ, E., OPAC: Systémy a rozhraní a jejich vývoj, s. 4

lístkovém. Katalog byl přístupný pouze z konkrétního počítače v knihovně a pracoval offline – uživatel se nemohl připojit prostřednictvím internetu ze svého domácího počítače, jak je to dnes zcela běžné. Katalog zdaleka nefungoval jako dnes, ale vyhledával pomocí klíče na principu prekoordinace bez možnosti vyhledávat podle libovolného slova. Uživatel musel zadat například první čtyři písmena autora a názvu, aby mohl katalog záznam o dokumentu vyhledat. Sdílená katalogizace pracovala v systému online a rozvíjela se v rámci knihovnických sítí (například Research Libraries Group). Pracovala ve formátu MARC (Machine Readable Cataloguing).²⁹

Druhá generace katalogů se začala objevovat v polovině 80. let a představuje již významný vývojový skok oproti katalogu první generace. Pokrok představuje zejména to, že v katalogu druhé generace je již skloubeno jednoduché používání (jako v lístkovém katalogu) s vhodnými vyhledávacími funkcemi. Katalogy jsou více orientovány na nezkušené uživatele, jsou opatřeny různými nápovědami, opravami pravopisu, možnostmi vyhledávání v přirozeném jazyce a dalšími podpůrnými nástroji. Katalog tedy může využívat jak profesionální knihovník či školený uživatel, tak čtenář, který přišel do knihovny poprvé.

V katalogu lze již vyhledávat pomocí libovolného slova (například název, autor, edice, rok vydání). Vyhledávání mohou usnadňovat i booleovské operátory, které spojují slova do logických vztahů. Přidanou hodnotou je i to, že z jednoho katalogu má uživatel přístup do katalogů dalších knihoven.³⁰ Mezi další funkce, které katalogy 2. generace nabízejí, je i možnost uživatele spravovat své konto (čtenář si může prohlížet současné i předešlé výpůjčky, ale také prodlužovat výpůjční dobu u vypůjčených dokumentů či rušit rezervace na dokumentech, které již nepotřebuje).³¹ Mezi OPACy 2. generace lze zařadit většinu dnešních katalogů (například AquaBrowser, WorldCat Local, VuFind).³²

Katalogy 3. generace, často označovány jako katalogy „nové generace“ z anglického

²⁹ BRATKOVÁ, E., OPAC: Systémy a rozhraní a jejich vývoj, s. 6

³⁰ HILDRETH, Ch., Online catalog design models : Are we moving in the right direction?

³¹ dostupné z: <http://www.lanius.cz/>

³² OPÁLKOVÁ, M., OPACy nové generace I: AquaBrowser a WorldCat Local , dostupné z <http://www.ikaros.cz/node/5741>

„next generation“³³ či katalogy OPAC 2.0 podle vzoru webu 2.0³⁴, nejsou dosud běžně zaváděny do knihoven. Charles Hildreth již v roce 1995 představuje koncept E3OPAC (tedy 3 E pro online katalog), který by měl určovat směr vývoje katalogů nové generace:

- enhanced – vylepšený či zdokonalený ve smyslu funkčnosti a použitelnosti
- expanded – rozšířený ve smyslu rozšíření záznamů či druhů dokumentů
- extended – prodloužený ve smyslu propojení pomocí počítačových sítí s dalšími fondy knihoven, informačními centry a dalšími institucemi³⁵

Ve stejném článku shrnul i definici, která charakterizuje novou nastupující generaci katalogů³⁶:

- vyhledávání v přirozeném jazyce
- automatické opravy – oprava pravopisu a výslovnosti, nabídka synonym
- shoda dotazu s výsledkem – na rozdíl od booleovských vazeb není nutné konkrétní dotaz vyjádřit přesně, aby katalog našel relevantní výsledky
- výsledek vyhledávání řazený podle různých hodnocení – na základě relevantnosti, citovanosti, oblíbenosti a dalších
- zpětná vazba – jako „chci více podobných dokumentů, co dalšího lze nalézt k tomuto tématu, je toto opravdu to, co hledám“ a další
- hypertext – vyhledávání a prohlížení souvisejících záznamů
- integrace klíčových slov, řízeného slovníku a vyhledávání na základě klasifikace
- větší rozsah a pokrytí – přístup i k dalším fondům

Katalogy 3. generace se přizpůsobují změnám, ke kterým dochází s příchodem novějších technologií. Knihovny si totiž musely plně uvědomit, že počet virtuálních návštěvníků, kteří použijí katalog, je stejně důležitý jako těch skutečných, kteří do knihovny přijdou přímo. Katalog je tak zaměřený na uživatele, je přehlednější a jednodušší, ale zároveň přináší další funkce výhody.

³³ HILDRETH, Ch., Online catalog design models : Are we moving in the right direction?, kap. 2

³⁴ OPÁLKOVÁ, M., OPACy nové generace I: AquaBrowser a WorldCat Local , dostupné z <http://www.ikaros.cz/node/5741>

³⁵ HILDRETH, Ch., Online catalog design models : Are we moving in the right direction?, kap. 2

³⁶ HILDRETH, Ch., Online catalog design models : Are we moving in the right direction?, kap. 6

Mezi katalogy 3. generace patří například katalog Primo od izraelské firmy Ex Libris³⁷ či katalog Carmen od české firmy LANius.³⁸

3.1.2.1. Souborné online katalogy

Pokud je řeč o online katalozích, není možné z výčtu vynechat souborné online katalogy. Souborný katalog je takový katalog, který sdružuje katalogy více knihoven. Může být vymezen obory, geograficky, typem knihovny nebo knihovním systémem. Nezbytnou součástí záznamu o dokumentu je i sigla, tedy značka knihovny, díky které čtenář zjistí, v jaké knihovně se dokument nachází. Souborný katalog má několik funkcí:

- lokační – informace o tom, kde je dokument uložen, podpora MVS a MMVS (meziknihovní výpůjční služba, mezinárodní meziknihovní výpůjční služba)
- podpora katalogizace – sdílení záznamů
- podpora akvizice – pracovník při rozhodování o nákupu knihy zjišťuje, zda není k dispozici v jiné knihovně
- rekatalogizace – při retrospektivním zpracování fondů lze ze souborného katalogu přebírat záznamy³⁹

V České republice je několik desítek souborných katalogů. Mezi národní souborné katalogy patří CASLIN – Souborný katalog České republiky, který v současné době obsahuje přes 5 mil záznamů a katalog SKAT, který obsahuje knihovny, které pracují v automatizovaných knihovních systémech LANius a Clavius. Mezi další druhy souborných katalogů patří regionální katalogy (např. Souborný katalog regionu Karviná), katalogy v rámci jedné instituce (např. Souborný katalog Univerzity Karlovy v Praze) a oborové katalogy (např. Souborný katalog zemědělských knih).⁴⁰

³⁷ NOVÁK, P., Nové technologie OPACu v éře Googlu., dostupné z <http://www.ikaros.cz/node/3482>

³⁸ dostupné z: <http://www.lanius.cz/>

³⁹ STÖCKLOVÁ, A., Organizace a ochrana knihovního fondu, s. 9

⁴⁰ BULÍNOVÁ, E., Souborné katalogy v Česku a na Slovensku., dostupné z <http://www.ikaros.cz/node/1847>

4. Systém Aleph

Aleph je automatizovaný knihovní systém, který je produktem izraelské firmy ExLibris. Tato firma byla založena roku 1986 a je předním poskytovatelem systémů pro automatizaci knihoven. Aleph je vhodný pro knihovny jakéhokoliv typu a velikosti, od malých knihoven, po knihovny ústřední se svými pobočkami až po velké knihovny.⁴¹ Distributorem produktů firmy ExLibris je firma MULTIDATA Praha s.r.o. a Ústav výpočetní techniky Univerzity Karlovy. Firma MULTIDATA nejen distribuuje produkty firmy ExLibris (Primo, Primo Central Index, SFX, bX, MetaLib, Rosetta, DigiTool, Verde, Aleph, Alma), ale nabízí i kompletní softwarové řešení pro knihovny, včetně poradenství, moderních aplikací a dalších moderních služeb. Firma nabízí takové služby, prostřednictvím kterých mohou knihovny spravovat své materiály a procesy a uživatelé a čtenáři získávat informace, které knihovny nabízí. Firma vznikla roku 1997 a její služby využívají české i slovenské knihovny a informační centra.⁴²

Aleph v současné době využívají největší knihovny v České republice, například Národní knihovna ČR a další většina vědeckých, univerzitních a specializovaných knihoven. Celosvětově jej používá více než 4000 knihoven.

Od roku 2006 firma ExLibris vyvíjí nový produkt, který dostal jméno Primo, a který má modernější uživatelské rozhraní. Primo je již vyhledávacím nástrojem 3. generace.

Systém umožňuje práci v několika jednotlivých modulech. Tyto moduly je možné kdykoliv přidávat a odebírat. Mezi moduly používané v České republice a na Slovensku patří katalogizace, OPAC, výpůjční protokol, akvizice/seriály a další.

V roce 1996 vzniklo neformální Sdružení uživatelů Aleph. SUAleph sdružuje instituce v České republice a na Slovensku, které užívají produkty od společnosti ExLibris. Společně řeší problémy systému, předávají si zkušenosti a dávají požadavky a návrhy na inovace systému jeho výrobcí.

⁴¹ Dostupné z: http://www.exlibrisgroup.com/category/Our_Vision

⁴² Dostupné z: <http://www.multidata.cz/o-firme>

4.1. Hlavní rysy systému⁴³

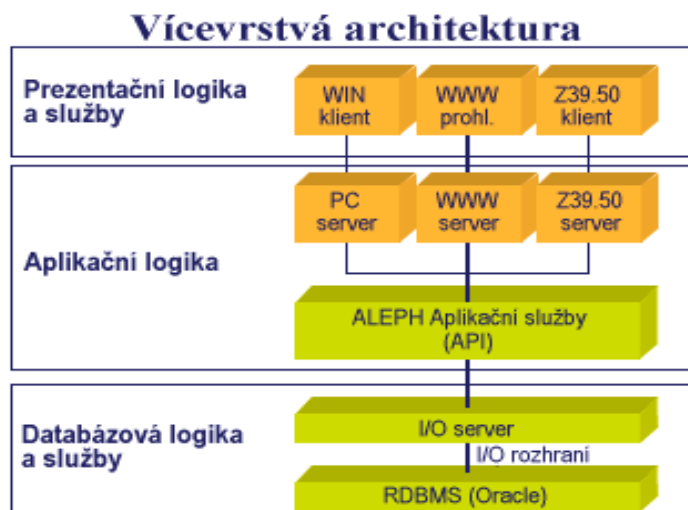
- Komplexnost – znamená, že jeden integrovaný systém dokáže řídit každý z jednotlivých aspektů, které se v knihovně nachází (OPAC, akvizici, katalogizaci, výpůjční proces, MVS a další), toto není rys pouze systému Aleph, shledáme se s ním v každém moderním AKS vhodným pro knihovny
- Flexibilita – systém je „šitý na míru“, jednotlivé komponenty lze přizpůsobit a kombinovat na základě požadavků zákazníka, Aleph lze kromě knihoven přizpůsobit i dalším institucím
- Otevřenost – systém je propojený s dalšími systémy a databázemi, v dnešní době nestačí už jen starý desktopový klient, je třeba zajistit i webové rozhraní; spolupráci s dalšími systémy řeší Oracle přes XML Gateway, toto rozhraní nabízí i široké možnosti pro sdílení zdrojů
- Robustnost systému – systém není omezený velikostí databáze, je vhodný i pro knihovny s obrovským počtem záznamů, ve kterých funguje bez chyb
- Rozšiřitelnost – horizontálně a vertikálně strukturovaná architektura umožňuje bez námahy rozšiřovat jak hardware, tak software
- Spolehlivost – spolehlivost systému spočívá v tom, že má spokojené zákazníky a uživatele po celém světě, má více než 800 instalací v 50 zemích
- Snadná konverze dat – knihovny, které před systémem Aleph používaly jiné AKS, popřípadě nepoužívaly žádný, mohou informace a další data snadno převést do kódu či formátu, který využívá Aleph

⁴³ Dostupné z <http://www.multidata.cz/produkty/aleph/o-systemu-aleph/hlavni-rysy>

- Lokalizace – systém umožňuje nastavení různého jazyka (Aleph je dodáván s uživatelským rozhraním ve více než 20 jazycích) a různých znakových sad, systém také podporuje psaní zleva doprava a zprava doleva na řádku
- Moderní zpracování – systém Aleph je navrhnutý tak, aby reagoval na měnící se potřeby knihovny a aby se přizpůsoboval vývoji nových technologií, je moderní teď a bude ještě po nějakou dobu

Aleph je otevřený systém a to nejen proto, že je možné ho uzpůsobit jakkoliv na přání zákazníka, ale také proto, že knihovníci mohou systém plně nastavovat a ovládat pomocí konfiguračních tabulek.

4.2. Technické vlastnosti systému

Obrázek 1 Uspořádání systému Aleph

Aleph, stejně jako Carmen, využívá víceúrovňovou strukturu klient/server. Základem Alephu je databázový systém Oracle, se kterým Aleph komunikuje pomocí otevřených aplikačních programových rozhraní (API) a využívá technik objektově orientovaného programování (OOP). Samotný Aleph může být nainstalován pouze pod vybranými operačními systémy (AIX, Red Hat Enterprise Linux, Solaris a Tru64). Pro využívání OPAC je nutné při zakládání systému nainstalovat www server. Pokud je na klientských počítačích využíván operační systém MS Windows, je pro uživatele připravena klientská aplikace, pro jejíž využití je potřeba instalovat serverovou část na server, na kterém je

nainstalován i Aleph. Pokud se rozhodneme pro Z39.50, je nutné instalovat spolu se systémem i Z39.50 server. Po instalaci serverů a jejich konfiguraci je systém připraven k použití. Aleph umožňuje snadnou aktualizaci systému – je možné rozšiřovat hardware a tím získat výkonnější integrovanou Aleph500 konfiguraci. Těchto změn si uživatel (a ani knihovník) ani nevšimne, pouze mají vliv na stabilnější a rychlejší vyřizování požadavků (například vyhledávání).

4.3. OPAC

Katalog je vhodný pro všechny typy uživatelů (od nenáročných čtenářů až po vědecké pracovníky) a je přístupný přes standardní webový prohlížeč. I v tomto modulu mohou knihovny plně kontrolovat vzhled, formát, vyhledávací nabídky a hlášky, nápovědu, napojení na další zdroje a podobné funkce. Katalog lze považovat za katalog 2. generace, nicméně jeho poslední verze 20.2 nabízí i některé prvky katalogu 3. generace. Mezi tyto prvky patří zejména⁴⁴:

- katalog lze používat i v mobilních zařízeních
- zúžení výsledků dotazu v katalogu na tituly, které jsou aktuálně k dispozici a čtenář má možnost si titul okamžitě zarezervovat a vypůjčit
- katalog umožňuje odběr RSS kanálů, které upozorňují na nové tituly v katalogu na základě uživatelského profilu nebo volně vytvořeného dotazu
- k titulům v katalogu je možné přidávat obrázky obálek, obsahy, anotace, audio či video ukázky a další
- systém Aleph umožňuje rozesílání zpráv (textové na mobilní telefony či e-mailem), které informují čtenáře například o titulu, který je pro něj připravený, o brzkém skončení výpůjční lhůty a dalších
- řazení výsledků dotazu v katalogu podle jejich oblíbenosti, která se odvíjí z četnosti výpůjček; tuto oblíbenost lze zobrazit i u jednotlivých záznamů
- výsledky vyhledávání může uživatel filtrovat i podle toho, které tituly měl již půjčené nebo které má zarezervované

⁴⁴ Vstříc čtenáři v systémech Aleph i Primo. *Čtenář*. Dostupné z: <http://ctenar.svkkk.cz/clanky/2010-roc-62/09-2010/vstric-ctenari-v-systemech-aleph-i-primo-74-711.htm>

- čtenář si může objednat digitalizovanou podobu dokumentu (v PDF souboru), tato služba platí pro knihy, které nejsou pod ochranou autorského práva, tedy pro knihy vydané mezi léty 1500 - 1900, tato služba je realizovaná prostřednictvím projektu EOD (E-books on Demand, tedy e-knihy na objednávku); do tohoto evropského projektu je v České republice zapojeno pět knihoven (Národní knihovna ČR, Vědecká knihovna v Olomouci, Knihovna Akademie věd v ČR, Národní technická knihovna a Moravská zemská knihovna v Brně)
- automatické prodlužování výpůjček v poslední den výpůjční lhůty, pokud se toto shoduje s knihovním řádem (například nelze prodlužovat knihy zarezervované jiným uživatelem)
- uživatel může podat žádost na rozšíření fondu; tuto žádost a stupeň jejich vyřízení (či zamítnutí) může uživatel sledovat ve svém uživatelském účtu
- katalog umožňuje uživateli přidávat k jednotlivým titulům komentáře či známky
- katalog může automaticky doporučovat další podobné tituly vzhledem k právě prohlíženému titulu na základě statistické návštěvnosti a chování čtenářů
- některé služby, které knihovny nabízejí, již nevyžadují přítomnost uživatele v knihovně (registrace, požadavek na výpůjčku, MVS a další)

Uvedené prvky katalogu 3. generace jsou v knihovnách, které systém Aleph používají, různě zastoupeny, nicméně z uvedených novinek nové verze katalogu je zřejmé, že i katalog v systému Aleph se snaží přizpůsobit změnám, které nastávají v knihovnickém prostředí.

4.4. Používání katalogu z pohledu uživatele

V této části práce vycházím z uživatelského manuálu ke katalogu⁴⁵ a z vlastního procházení katalogu, konkrétně katalogu Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.

⁴⁵ Aleph : uživatelský manuál. Verze dokumentu 1.0. Ex Libris/Aleph. 2011.

4.4.1. Úvodní stránka katalogu

Vítejte ve veřejném katalogu Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje

Identifikujte se, prosím:

ID karty: zadejte ID čtenářského průkazu, Plzeňské karty či JIS karty

263P123456, PK123456, A123456, Z123456 nebo PJ123456 (viz návod)

Heslo:

Přihlásit se
Host
Předregistrace
Zapomenuté heslo?

Vážení čtenáři, v době od soboty od 15:00 do neděle do 15:00 a ve všední dny (pondělí-pátek) od 0:00 do 3:00 mohou být služby on-line katalogu dočasně nepřístupné. Děkujeme za pochopení.
2014 bude knihovna z provozních důvodů otevřena až od 9 hodin. Děkujeme za pochopení. ***

Knihy z volného výběru ve 2. patře hlavní budovy jsou přístupné k přímému zapůjčení
- čtenář si sám vybere požadovanou knihu z regálu.
Nabídka knih z volného výběru vyberete v elektronickém katalogu pomocí rolovacího menu Báze pro vyhledávání - Volný výběr knih.
Objednávání knih z volného výběru prostřednictvím elektronického katalogu není možné.
Ostatní knihy uložené mimo volný výběr v uzavřených skladištích budou objednávány tak, jako doposud.

Aktuality SVK PK
Pomůcky pro uživatele
Novinky ve fondu SVK PK
Tipp pro doplnění fondu
Bibliobox

NÁVOD K POUŽITÍ ON-LINE KATALOGU

Vážení čtenáři, na stránkách <http://aleph.svkpl.cz> máte možnost vyhledávat v katalogu všech dokumentů (knihy, periodika, AV-média, ...) Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.
Po zadání výše uvedené adresy můžete zvolit přístup do katalogu:

1. **HOST** - nemáte možnost zadat požadavek na výpůjčku, ale můžete vyhledávat dokumenty a jejich záznamy poslat el. poštou
2. **PŘIHLÁSIT SE** - do svého čtenářského konta zadáním čísla Vašeho čtenářského průkazu, Plzeňské karty nebo JIS karty.

Obrázek 2 Úvodní stránka katalogu Aleph

Úvodní stránkou katalogu je myšlena stránka, která se nám zobrazí ještě před samotným přihlášením do katalogu (viz obrázek 2).

V horní části stránky je formulář pro přihlášení čtenáře. Uživatel se prokazuje ID číslem (například číslo čtenářského průkazu či elektronického studentského průkazu) a heslem. Výchozím heslem je zpravidla rodné číslo, toto heslo je ale možné změnit ihned po prvním přihlášení. Katalog lze využívat i bez vyplnění těchto údajů, stačí se přihlásit jako Host. Další možnost, kterou stránka nabízí, je využití služby předregistrace. Tato služba je určena pro budoucí uživatele, kteří nejsou zaregistrovaní a chtějí knihovnu navštěvovat. Po kliknutí na tlačítko Předregistrace uživatel vyplní a odešle připravený formulář. Tímto krokem uživatel získá pouze základní oprávnění, po první návštěvě knihovny a po dokončení registrace dostane uživatel řádná oprávnění (například po online registraci si čtenář může objednávat tituly, vypůjčit si je může ale až po dokončení registrace). Formulář obsahuje i řešení pro uživatele, kteří zapomněli své heslo. Po kliknutí na Zapomenuté heslo? se objeví stránka s formulářem, kde uživatel může zodpovědět některou z kontrolních otázek – oblíbené číslo, číslo bot, jméno matky a další, čímž se dostane do svého konta. Tyto kontrolní otázky lze nastavovat v osobním kontě.

Pod formulářem pro přihlášení jsou vypsány některé z nejdůležitějších oznámení a aktualit, které se týkají provozní doby katalogu a knihovny (například otevírací doba v období prázdnin či svátků či doba, po kterou nebude z provozních důvodů katalog

k dispozici čtenářům). Pod aktualitami čtenář najde návod k použití katalogu.

Další funkcí na úvodní straně katalogu je odkaz na aktuality knihovny, například pozvánky na různé výstavy, semináře, vernisáže a přednášky, na kterých se knihovna podílí a další. Tento odkaz uživatele přesměruje na stránku knihovny. Dalšími funkcemi jsou novinky ve fondu knihovny rozdělené podle oborů, tipy na doplnění fondu, kde může čtenář podat požadavek na titul, který v knihovně chybí a bibliobox, kde uživatel najde informace o jeho používání a umístění.

4.4.2. Menu

Po úspěšném přihlášení (nebo po přihlášení jako host) se uživatel dostane na stranu s vyhledáváním. V horní části této strany je lišta s menu. Možnosti, které se v menu zobrazují, se mění podle toho, zda je uživatel přihlášen, či nikoliv. Následuje výčet funkcí, které menu nabízí.

4.4.2.1. Čtenář

V této volbě uživatel spravuje své osobní konto. Zde uživatel najde informace, které se týkají jeho výpůjček (jaké knihy má momentálně půjčeny, historii všech výpůjček a požadavky na výpůjčky), požadavky na kopie, platební transakce a služby MVS (historii požadavků MVS a aktivní požadavky MVS). Prostřednictvím seznamu půjčených titulů lze u dokumentů prodlužovat výpůjční lhůtu. Následují administrativní údaje čtenáře (například kontaktní údaje či platnost registrace). V čtenářském kontě může uživatel dále nastavit například počet záznamů na stránce, formát, ve kterém se budou zobrazovat záznamy dokumentů (stručné zobrazení, katalogizační lístek, úplné zobrazení), jazyk (v nabídce je čeština a angličtina) a možnost zobrazování autoritních údajů. A jak již bylo zmíněno, uživateli je dovoleno měnit heslo a kontrolní otázky.

Pokud se uživatel přihlásil pouze jako Host, na místě volby Čtenář, najde volbu Přihlásit se.

4.4.2.2. Prohlížení

Prohlížení je jeden ze způsobů vyhledávání. Tento typ vyhledávání umožňuje vyhledávání pomocí rejstříků. Čtenář do vyhledávacího pole zadá slovo nebo slovní spojení a k tomu zadá rejstřík, ve kterém se bude zadaný výraz vyhledávat. Mezi rejstříky patří například autor, název, nakladatel, předmětová hesla, klíčová slova, signatury a další.

4.4.2.3. Vyhledávání

Klasické vyhledávání podle dotazu je druhým způsobem vyhledávání, které katalog nabízí. Ve vyhledávání nezáleží na tom, zda uživatel použije malá nebo velká písmena.

Katalog ve vyhledávání podporuje logické operátory, konkrétně "and", "or" a "not". Operátory v dotazu mohou být zapsány buď anglicky, nebo pomocí značky, která náleží konkrétnímu slovu: AND nebo +, OR nebo | (svislá čára), NOT nebo ~ (tilda). Pokud chce uživatel vyhledat přesně zadanou frázi, stačí dát celý výraz do uvozovek.

Další pomůckou pro vyhledávání jsou znaménka ? nebo *. Tato maskovací znaménka nahradí určitý počet znaků – pokud se znaménko použije na konci slova, například *transplant?*, vyhledají se záznamy, které obsahují tento základ slova, ale mají jinou příponu, například transplantace či transplantační. Pokud se znaménko použije na začátku slova, například *?ologie*, vyhledají se záznamy, které mají stejný základ, ale jinou předponu, například antropologie či sociologie.

Vyhledávání mohou usnadnit i proximitní operátory, pomocí kterých uživatel určuje posloupnost a vzdálenost mezi dvěma vyhledávacími výrazy:

- symbol % – uživatel za symbol napíše číslo, které určí, kolik slov se bude mezi vyhledávanými výrazy nacházet, při použití tohoto symbolu nezáleží na pořadí těchto slov
- symbol ! – používá se stejně jako předchozí funkce, v tomto případě ale záleží na pořadí slov

V tomto způsobu vyhledávání má uživatel několik možností:

- základní vyhledávání – samotné vyhledávání je prováděno z jednoho řádku. Uživatel zadá do vyhledávacího pole slova či slovní spojení a poté vybere v rolovacím seznamu údaj, který chce použít pro vyhledávání. V dalším rolovacím seznamu může uživatel vybrat, z jakých bází se bude vyhledávat (například volný výběr knih, seriály). Vyhledávání nabízí i zaškrtnutí možnosti Blízkost slov, to znamená, že pokud je do vyhledávacího pole zadáno slovní spojení (například *mobilní telefon*), vyhledají se nám záznamy, které mají slovo *telefon* vedle slova *mobilní* a to v zadaném pořadí. Vyhledávání lze také omezit podle jazyka dokumentu, druhu dokumentu (knihy, seriály, zvukové dokumenty, mapy a další) a rokem vydání (čtenář zadává údaj od – do).
- vyhledávání z více polí – toto vyhledávání umožňuje vyhledat více než jednu skupinu slov ve stejném dotazu s operátorem "AND" mezi nimi. Do polí, která se zobrazí (předmět, autor, název jako celek, slova z názvu, rok, nakladatel), uživatel zadá informace, podle kterých chce vyhledávat. Čím víc polí vyplní, tím užší a přesnější bude vyhledávání. I v tomto vyhledávání lze nastavit funkci Blízkost slov, báze pro vyhledávání a omezení pro vyhledávání.
- pokročilé vyhledávání – (viz obrázek 3), uživatel si z rolovacího seznamu vybere pole, v nichž chce vyhledávat a poté zadá hledaná klíčová slova. Na pravé straně formuláře se objeví sloupec Počet záznamů, ve kterém uživatel uvidí, kolik záznamů bylo na základě jeho dotazu nalezeno. Pokud je vyplněno více polí, vyhledávač zobrazí Počet záznamů jak pro jednotlivá slova, tak i pro kombinaci zadaných slov.
- vyhledávání pomocí CCL – katalog umožňuje i vyhledávání pomocí příkazového jazyka CCL (Common Command Language). Nejvíce používané zkratky jazyka CCL používaných systémem Aleph jsou: WRD – Slova, WTL - Slova z názvových údajů, WAU - Slova z autorských údajů, WPU - Slova z názvů

nakladatelů, WSU - Slova z předmětových hesel, WYR - Rok vydání. Například: pokud uživatel zadá do vyhledávacího pole *wtl=život*, vyhledávač nalezne všechny záznamy, které mají zadané slovo v názvu.

Základní vyhledávání Vyhledávání z více polí Pokročilé vyhledávání Vyhledávání pomocí CCL			
Pokročilé vyhledávání			
Pole pro vyhledávání	Zadejte slovo nebo slovní spojení	Blížkost slov?	Poč. záznamů
Slova z autorů ▾	deaver	☒ Ne ☐ Ano	7
Slova z názvů ▾	sféra	☒ Ne ☐ Ano	9
Všechna pole ▾		☒ Ne ☐ Ano	
Báze pro vyhledávání	Dokumenty SVK PK ▾	☒ Pro další informace použijte tabulku slova zemi/vydaní	
Pro zobrazení záznamů klepněte na Celkový počet záznamů .			Celkem: 1
<input type="button" value="OK"/> <input type="button" value="Vyčistit formulář"/>			
Omezení vyhledávání na:			
Jazyk:	Čeština ▾	Rok od:	<input type="text"/> Rok do: <input type="text"/> <small>RRRR (Použijte ? pro pravostranné zírání, pokud nechcete použít rozsah od/do)</small>
Druh dokum.:	všechny ▾	Signatura:	všechny ▾

Obrázek 3 Příklad pokročilého vyhledávání – Aleph

4.4.2.4. Další nabídky v menu katalogu

V poli Novinky se uživateli zobrazí novinky ve fondu. Novinky jsou řazené podle oborů do 26 předmětových kategorií podle konspektového schématu a podle období, ve kterém byly zpřístupněny uživateli k výpůjčce. Uživatel si může po jednotlivých měsících prohlédnout novinky ve fondu jak ze současného roku, tak i z let minulých.

Pole Databáze nabízí volbu konkrétní databáze pro vyhledávání. Báze dostupné pro čtenáře určuje knihovna. Pro příklad Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje nabízí Báze dokumentů SVK PK, Báze článků SVK PK a Báze regionálních osobností SVK PK.

Další možností je pole Otázky, kam mohou uživatelé zasílat konstruktivní připomínky a otázky k systému Aleph.

V poli Předchozí dotazy se může uživatel vrátit k již zadaným dotazům v předchozí relaci. Se seznamem dotazů pak může dále pracovat, například ho znovu zobrazit, smazat, kombinovat spolu alespoň dva dotazy najednou nebo záznamy uložit, přičemž budou k dispozici i v další relaci v poli Historie.

V poli Výsledky dotazu se uživateli zobrazí výsledek posledního dotazu. V poli MVS mohou oprávnění čtenáři žádat o výpůjčku nebo o kopii dokumentů z fondů jiné knihovny. Tuto službu využije čtenář v případě, že dokument, který potřebuje, není z různých

důvodů k dispozici. Uživatel této služby si může vybrat, zda chce dodat dokument jako výpůjčku nebo jako kopii.

Uživatel může využít i funkci Má schránka. Do této „virtuální poličky“ může ukládat tituly, které ho zajímají. Uživatel si může vytvořit různé složky podle jeho zájmů a do těchto složek tituly přiřazovat.

4.4.3. Výsledky dotazu

The screenshot shows the search results interface for the SVK PK library. At the top, there are navigation tabs for 'Odhlášení (konec)', 'Čtenář Prohlášení', 'Novinky Vyhledávání', 'Databáze Výsledky dotazu', 'Otázky Předchozí dotazy', 'MVS Má schránka', and 'Nápověda Historie'. Below the navigation, there are buttons for 'Moje konto', 'Vybrané záznamy', and 'Všechny záznamy'. The main content area displays search results for 'Slova-Všechna pole= koloběžka; Řazeno podle: Rok, potom Autor'. The results are shown in a table with the following columns: #, Název, Autor, Signatura, Rok vyd., Exempláře, and Druh dok. The table contains five entries, each with a checkbox and an 'Objednat' button.

#	Název	Autor	Signatura	Rok vyd.	Exempláře	Druh dok.
1	Koloběžka / Vít Silva ; [ilustrace Miloslav Sonny Halas]	Silva, Vít, 1951-	391A57782	2008	Objednat	knih
2	Finfárum Jana Wericha [zvukový záznam] : Tři veteráni a šest dalších pohádek	Werich, Jan, 1905-1980	52A4408	p2005	Objednat	zvukový zaznam
3	Hraní - Královna Koloběžka - Pipi Dlouhá punočka - O princezně solimánské - Tři hry pro dětské herce / Jiřina Lhotská, Vlasta Krautmanová, Věra Dřevíková		392A17200	1991	Objednat	knih
4	Pasu, pasu písničky [zvukový záznam] / Dagmar Patrasová	Patrasová, Dagmar, 1956-	41A6993	1987	Objednat	zvukový zaznam
5	Vrabček a koloběžka / Ján Anđel ; ilustrovala Blanka Votavová	Anđel, Ján, 1919-2003	392A3050	1982	Objednat	knih

Obrázek 4 Výpis záznamů – Aleph

Pokud uživatel zadá dotaz správně, zobrazí se výsledky, které odpovídají zadaným kritériím (viz obrázek 4). Tyto výsledky mohou být zobrazeny v několika formátech. Formát zobrazení závisí na nastavení báze nebo na nastavení, které si uživatel zvolí ve svém osobním profilu. Každý záznam má vlastní číslo. Se záznamy lze pak dále pracovat.

V první řadě je možné záznamy řadit podle předem definovaných možností. Dle výchozího nastavení se záznamy řadí podle roku a poté autora, ale je i několik dalších možností, konkrétně řazení autor/rok, autor/název, název/rok, rok/autor a další. Pro upřesnění – pokud uživatel zadá řazení autor/rok, katalog vyhledá záznamy seřazené nejdříve podle jmen autorů a v rámci jednoho autora poté podle roků vydání. Záznamy lze dále řadit i podle jednoho hlediska – dle názvu, autora a roku vydání.

Jednotlivé tituly v zobrazeném seznamu lze dále ukládat do schránky čtenáře či odesílat e-mailem.

V záznamu titulu uživatel najde údaje o názvu a autorovi, signaturu, rok vydání a druh

dokumentu (kniha, zvukový záznam, hudebnina a další). Nachází se zde i volba Objednat, prostřednictvím které čtenář zjistí, kde se požadovaný dokument nachází a pokud dokument není ve volném výběru, může si ho i rezervovat.

Pro zobrazení detailu záznamu může uživatel zaškrtnout políčka u jednotlivých záznamů a kliknout na volbu Zobrazit vybrané. Každý detail záznamu se zobrazí na jedné stránce, přičemž mezi nimi lze listovat pomocí volby Další záznam v dolní části stránky. Další možností pro zobrazení detailu je kliknutí na číslo u záznamu nebo na název titulu.

4.4.3.1. Detail záznamu

Úplné zobrazení záznamu

Zvolte formát: [Standardní formát](#) [Katalogizační lístek](#) [Citace](#) [S návěstími](#) [polí](#) [S](#) [trojty](#) [polí](#) [MARC](#)

Záznam 5 z 538

Signatura	31B56941
Hlavní záhlaví	Bružeňák, Vladimír, 1975-
Název	Květen bez šeríku : koniec 2. světové války na Sokolovsku a v jeho nejbližším okolí / Vladimír Bružeňák
Vydání	Vyd. 1.
Nakl. údaje	Cheb : Svět křídla, 2013
Popis (rozsah)	191 s. : il., mapy, faksim., portréty
EXEMPLÁŘE	Objednat
ISBN	978-80-87567-27-2 : 250,00 Kč
Poznámka	Poznámky
Poznámka	Obsahuje bibliografii
Předmět. heslo	druhá světová válka (1939-1945) -- Česko historická fotografie -- Česko
Geografický údaj	Sokolov (Česko : oblast) -- dějiny -- 1945
Klíčová slova	osvobození
Forma a žánr	fotografická publikace monografie
Skupina Konspektu	355/359 - Vojenství. Obrana země. Ozbrojené síly
MDT	94(100)"1939/1945"

[Předchozí záznam](#) [Další záznam](#)

Obrázek 5 Detail záznamu – Aleph

Detail záznamu lze také přidávat do schránky uživatele, posílat e-mailem a ukládat na server (tato funkce je k dispozici čtenářům, kteří mají ve svém čtenářském profilu nastavené oprávnění pro ukládání záznamů).

Uživatel může zobrazit detail záznamu v několika formátech. Výchozím nastavení je standardní formát (jak je vidět na obrázku 5). Další možností, jak zobrazit informace o dokumentu je katalogizační lístek, citace záznamu, zobrazení údajů o dokumentu se slovním označením polí (s návěstími) a zobrazení údajů o dokumentu ve formátu MARC21. Na pravé straně záznamu nalezne uživatel obrázek obálky dokumentu.

Některá pole v záznamu jsou interaktivní. Po kliknutí na takový záznam uživatel může prohlížet rejstříky databáze, vyhledávat další záznamy v bázi a další.

Po kliknutí na odkaz Objednat čtenář zjistí, kde najde požadovaný dokument a pokud

není ve volném výběru knih, může takový titul rezervovat. Pokud není uživatel přihlášen, systém ho před dokončením rezervace k přihlášení vyzve.

4.5. Shrnutí katalogu

Online katalog v systému Aleph není nejnovějším produktem a i přes jisté inovace, které jsou popsány v kapitole 4.3, stále nedosahuje úrovně katalogů 3. generace. Na jeho užívání z pohledu uživatele je znát jistá „krkolomnost“.

4.5.1. Nevýhody katalogu

U tohoto katalogu se nedá vyloženě mluvit o konkrétních nevýhodách. Na trhu je již řadu let a uživatelé jsou na jeho používání zvyklí. Jeho jediná nevýhoda je již zmiňovaná krkolomnost či neintuitivnost při používání. Pokud jej čtenáři využívají opravdu pouze k vyhledávání, rezervaci či prodlužování dokumentů, nedá se mu nic vytknout. Pokud by chtěl uživatel využít i další funkce, které katalog nabízí, může narazit na problém. Nejen, že používání některých funkcí může být složitější, ale mnohdy není jednoduché přímo pochopit, co daná funkce nabízí.

Například v seznamu záznamů, které se zobrazí po zadání rešeršního dotazu, je funkce Ohodnotit. Název může vzbudit zdání, že díky této funkci můžeme tituly slovně či známkou hodnotit, ale ve skutečnosti takto funkce znamená (citace z uživatelského manuálu): „*WWW OPAC může určit pořadí souborů, když použije slova, která se objeví v okně Nastavení pořadí. Dále WWW OPAC určuje pořadí souborů vyhledaných záznamů tak, že použije slova z rešeršního dotazu. Záznamy jsou ohodnoceny podle vzorce, který zohledňuje frekvenci výskytů slova v záznamu (záznam dokumentu je ohodnocen tím výše, čím častěji se v něm objevují významná slova) a čím je větší váha přidělená slovu (jestliže se například slovo objevuje v názvu, může mít vyšší váhu).*“⁴⁶

Jako další nevýhodu bych uvedla používání běžné funkce prohlížeče Zpět. Tato funkce v katalogu nefunguje tak, jak je uživatel webových prohlížečů zvyklý. Uživatele katalogu kliknutí na toto tlačítko často přesměruje na jinou stránku či tuto volbu vůbec nelze použít. Je třeba používat tlačítko Zpět, které je součástí přímo katalogu, nicméně na

⁴⁶ Aleph : uživatelský manuál. Verze dokumentu 1.0. Ex Libris/Aleph. 2011, s. 34

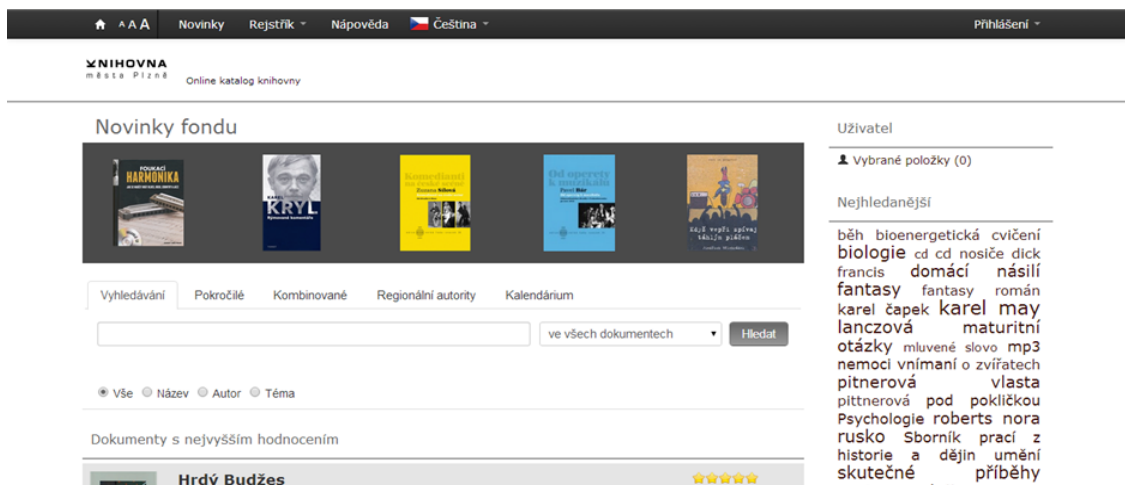
toto uživatel může zapomínat a poté je nutné se znovu do katalogu přihlásit.

Při práci v katalogu se také často stává, že přihlášení, které uživatel provede na počátku, nevydrží po celou dobu práce s katalogem.

Správné zobrazení stránky online katalogu by měl i mimo jiné zajišťovat HTML validní kód. Po kontrole hlavní stránky HTML validátorem, který je dostupný na webové stránce <http://validator.w3.org/>, jsem zjistila, že úvodní stránka obsahuje více než 25 závažných chyb, při samotném vyhledávání pak více než 450 chyb. Tyto chyby se mohou projevit nesprávným zobrazováním stránky v různých prohlížečích a to jak na počítačích, tak i v mobilních zařízeních.

Katalog celkově obsahuje mnoho tlačítek a hypertextových odkazů a proto může být pro uživatele obtížné se v celém systému těchto aktivních prvků vyznat.

5. Katalog Carmen

Obrázek 6 Úvodní strana katalogu Carmen v Knihovně města Plzně

Katalog Carmen je produktem firmy LANius s.r.o., která se zaměřuje na prodej a servis knihovnických aplikací. Katalog je považován za první ryze český katalog označovaný jako katalog „nové generace“.

Vývoj tohoto modulu byl zahájen na přelomu let 2008/2009 a je nástupcem klasického www verze katalogu (katalog Clavius). Do provozu byl poprvé nasazen v roce 2010 v oddělení pro dospělé Městské knihovny v Táboře, kde sídlí i firma LANius.⁴⁷ V roce 2010 proběhla instalace katalogu Carmen ve 12 knihovnách.⁴⁸ V současné době (2014) používá katalog Carmen více než 80 knihoven v České republice.

Z článku, který byl publikován v internetovém časopisu *Inflow*⁴⁹ vyplývá, že uvedení Carmen do provozu způsobilo u čtenářů spíše rozpaky. Tato situace ovšem není překvapivá, protože uživatel byl po léta zvyklý na původní katalog a najednou bylo potřeba, aby se učil něčemu novému. Samotným výrobcem je doporučováno pro nenásilný přestup uživatelů (čtenářů i knihovníků) a pro zachování funkčnosti uložených odkazů na nový katalog, zachovat v provozu i původní online katalog. Podle mého názoru se pak ale uživatelé vrátí ke známému katalogu a proto je lepší „lčba šokem“ a ponechat

⁴⁷ ŠILHA, J., Nový WWW katalog OPAC 2.0 (Carmen). Dostupné z: <http://www.inflow.cz/novy-www-katalog-opac-20-carmen>

⁴⁸ OPÁLKOVÁ, M., OPAC Carmen. Dostupné z <http://www.ikaros.cz/node/6527>

⁴⁹ ŠILHA, J., Nový WWW katalog OPAC 2.0 (Carmen). Dostupné z: <http://www.inflow.cz/novy-www-katalog-opac-20-carmen>

dostupný pouze katalog nový. Provoz původního katalogu je však nutné zachovat v případě, že knihovna provozuje Clavius REKS (Regionální knihovní systém), protože v současné době katalog Carmen neobsahuje podporu pro REKS katalogizaci ani výpůjční protokol.⁵⁰

V katalogu lze najít i statistiky, konkrétně statistiky přístupů, přihlašování, hodnocení a hledání. Informace si lze prohlédnout buď v souhrnu celých let, nebo po měsících. Tyto statistiky jsou důležité pro zpětnou vazbu od uživatelů a lze z nich například vyčíst, nakolik knihovna naplňuje stanovené cíle a předpoklady.

Stejně jako u předešlého katalogu Lanius je každý uživatel majitelem svého vlastního konta, do kterého se může přihlásit, přičemž přihlašovací údaje zůstávají nezměněné.

Velice se mi líbil popis katalogu Carmen od jednatele a programátora firmy LANius Ing. Jiřího Šilhy: „*Katalog OPAC 2.0 Nová verze není update, není ani násilnou revolucí. Nová verze je přirozenou evolucí webového katalogu, který plně využívá všech moderních trendů.*“⁵¹

5.1. Novinky oproti původnímu katalogu Clavius

Katalog je v dnešní době nejmodernějším katalogem na trhu a je primárně určen pro koncové uživatele. Užívání katalogu je mnohem jednodušší a intuitivnější a ani pro čtenáře, který se s katalogem setkal poprvé, není potřeba asistence knihovníka.

Mezi hlavní novinky patří vyhledávání z jednoho řádku. Původní katalogy využívají více vyhledávacích polí (autor, název, ISBN a další údaje) a uživatel si musí pro vyhledávání jeden z údajů zvolit. V katalogu „nové generace“ je při standardním vyhledávání k dispozici pouze jeden vyhledávací řádek a nezáleží na tom, jaký údaj uživatel zadá. Vývojáři se inspirovali moderními internetovými vyhledávači typu Google či Yahoo!. Stejně jako v těchto vyhledávačích se vyhledané údaje řadí podle relevance.

Další novinkou, kterou katalog přináší, jsou tzv. fasety či řezy, které vytřídí výsledky do skupin pro snadnější a přesnější vyhledávání (viz obrázek 7). Uživatelé tak mohou získat pouze určitou skupinu dokumentů, které odpovídají konkrétnímu hledisku. Řezy

⁵⁰ dostupné z: <http://www.lanius.cz/>

⁵¹ ŠILHA, Jiří. *Nový OPAC v českých podmínkách*. Dostupný z <http://www.slideshare.net/KISK/blok-expertu-jaro2010silha>

obsahují důležité společné položky záznamů. V závorce je vždy uveden počet záznamů, které odpovídají konkrétní podmínce. Řezy se dynamicky mění podle zaškrtnuté podmínky. Mezi hlavní fasety patří například autor, klíčová slova, rok vydání, druh dokumentu či skupina.

Další věcí, která usnadňuje vyhledávání, je přehled nejhledanějších slov pomocí „oblaku slov“ (na pravé straně obrázku 6).

Na úvodní straně katalogu si můžeme všimnout i dalších funkcí a těmi jsou novinky ve fondu knihovny či dokumenty s nejvyšším hodnocením. Knihy jsou vyobrazeny včetně jejich obálek, protože mnoho čtenářů si pamatuje spíše obal knihy a její barvu, než název a autora.

Uvedené novinky se vztahují i pro nepřihlášené uživatele. Katalog totiž může využívat i čtenář, který není přihlášený. Je možné si vybrat určitý titul, zjistit z katalogu, zda je v knihovně k dispozici a pro titul si jednoduše do knihovny dojít. Registrované a přihlášené uživatele však čeká mnoho výhod.

5.1.1. Výhody pro přihlášené uživatele

I do katalogu „nové generace“ se uživatel může přihlásit svými uživatelskými údaji do svého konta. Dnešním uživatelům katalogu ale již nestačí klasické funkce, které starší katalogy nabízely (objednávání titulů, prodloužení výpůjční doby, možnost prohlédnout si historii půjčených titulů, přehled plateb a upomínek a další). Proto nový katalog nabízí další výhody.

První věcí, kterou může nově přihlášený uživatel udělat, je nastavit své konto. Mezi klasickými funkcemi, jako změna hesla a dalších osobních údajů, které uživatel uvedl při registraci či přehled poplatků a výpůjček, je i uživatelské nastavení. V tomto nastavení si uživatel může změnit jazyk katalogu, vzhled katalogu (na výběr je okolo 10 barev), typ vyhledávání dokumentů (rychlé či pokročilé hledání) a oddělení, ze kterého bude katalog

Řezy

Autor (10)

- (gal) (80)
- (her) (48)
- (ol) (54)
- (zz) (91)
- Čermáková, Olga, 1954- (85)
- Hernandezová, Svatava (40)
- Maixnerová, Tereza, 1975- (56)
- Pipta, Michal (77)
- Špalková, Gabriela, 1971- (46)
- Šrámková, Jitka (74)
- + Zobrazit ostatní

Klíčová slova (10)

- akce pro děti (130)
- děti (1160)
- divadlo (125)
- festivaly (142)
- knihovny (159)
- koncerty (150)
- kulturní akce (123)
- soutěže (188)

Obrázek 7 Příklad faset – Carmen

primárně vyhledávat (pobočky knihovny či druh dokumentu). Součástí uživatelského nastavení je ještě možnost nechat si zasílat novinky ve fondu na uživatelem uvedený e-mail a také nabízení hodnocení knih. To znamená, že katalog nabídne uživateli po každém přihlášení, aby slovně ohodnotil knihy, které měl půjčené a již je vrátil. Zaškrtnutím poslední možnosti uživatel dává přednost výpisu výsledků na dotaz v řádcích.

Další funkce, která byla do katalogu přidána, je čtečka RSS zpráv, která umožňuje přihlásit se k odebírání různých RSS kanálů. Výsledky hledání je možné uložit jako odebíraný RSS kanál.

Významným pokrokem, díky kterému je katalog opravdu moderním nástrojem, je možnost hodnocení jednotlivých titulů a psaní recenzí. Při zobrazení detailu konkrétního titulu najde uživatel pod základními informacemi, seznamem knihoven, kde je hledaný titul součástí fondu i diskuzi uživatelů na daný titul, přičemž nejlépe a nejhůře ohodnocené komentáře jsou hned mezi prvními (každý uživatel může ke knize napsat komentář a ostatní uživatelé mohou komentář ocenit buď plusem na znamení souhlasu, nebo mínusem na znamení nesouhlasu). Další možností, jak uživatel může vyjádřit svůj názor ke knize, je i ohodnocení pomocí hvězdiček.

Další službou, kterou uživatel může využít je i možnost požádat o knihu, která chybí ve fondu knihovny. Po vyplnění potřebných údajů (název knihy, ISBN, autor, nakladatel, rok) svou žádost uživatel odešle.

5.2. Technické parametry katalogu

Provoz katalogu vyžaduje jisté technické předpoklady, jak na straně serveru, tak i na straně klienta. Na straně klienta je to především moderní internetový prohlížeč. V současné době to jsou Microsoft Internet Explorer (MS IE) verze 8 a vyšší, Mozilla FireFox 3.X a vyšší, Google Chrom verze 11 a vyšší. Dále je nutné mít v prohlížeči nainstalovaný a povolený JavaScript.

Na straně serveru je nutné mít nainstalované toto programové vybavení: server Apache Tomcat provozovaný na operačním systému Windows server 2003/2008 32 bit nebo 64 bit nebo na platformě Linux (mezi standardy patří např. Suse, Redhat, Ubuntu, Debian), databázový server MySQL 5.x nebo Microsoft SQL Server 2005/2008 a samotnou serverovou instalaci katalogu Clavius, bez ohledu na formát (MARC,

UNIMARC), jehož instalace mimo jiné obsahuje vyhledávací stroj Lucene a indexační nástroje SOLR. Pro úspěšný provoz celé sestavy je nutné mít řádně uhrazený licenční poplatek pro aktuální rok za Clavius SQL, pokud Clavius není nainstalován déle než 5 let.

Katalog je naprogramován v programovacím jazyce JAVA a proto je na serveru nutná instalace virtuálního stroje JAVA od firmy SUN (SUN JAVA JRE 1.6)

Uživatelské rozhraní katalogu umožňuje individuální úpravu na přání zákazníka jako je implementace loga knihovny, možnost výběru z několika barevných šablon, velikosti textu atd.

Při samotném vyhledávání katalog využívá moderní fulltextové technologie a principy, jako například český vyhledávač seznam.cz.⁵²

Výrobce katalogu nabízí knihovnám i volitelné doplňky, mezi které patří lemmatizátor a Z39.50 klient. Lemmatizátor je nástroj, který převádí slova, které uživatel zadá do vyhledávacího pole, na jejich základní tvar, tedy dovoluje uživateli najít hledaný název dokumentu i v případě, že uživatel použije slova ve špatném tvaru (jiném pádu, času či s chybou).⁵³ Tato technologie je vyvíjena na základě jazykových nástrojů firmy LINGEA s.r.o., která se touto problematikou dlouhodobě zabývá. Volitelná funkce Z39.50 Klient řeší, bez zpomalení vlastního vyhledávání, dohledání podobných výsledků z jiného zdroje – z katalogů dalších knihoven. Seznam vyhledaných sekundárních záznamů je uživateli nabídnutý jako další možnost. Záznamy z jiných katalogů jsou vyhledány i v případě, že lokální katalog nenašel žádný výsledek.⁵⁴

⁵² dostupné z <http://www.lanius.cz/>

⁵³ ŠILHA, J., Nový WWW katalog OPAC 2.0 (Carmen). Dostupné z <http://www.inflow.cz/novy-www-katalog-opac-20-carmen>

⁵⁴ ŠILHA, J., Nový WWW katalog OPAC 2.0 (Carmen). Dostupné z <http://www.inflow.cz/novy-www-katalog-opac-20-carmen>

5.3. Carmen 2.5

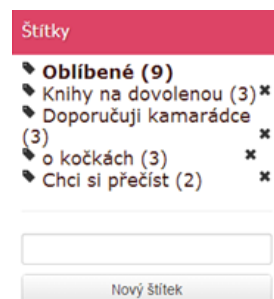
V roce 2013 firma spustila novou verzi katalogu Carmen 2.5, který je ještě modernější než verze Carmen 2.0, díky zjednodušenému designu přehlednější a především rychlejší.⁵⁵

V první řadě má katalog lepší navigaci, která umožňuje vrátit se zpět na domovskou stránku nebo k detailu dokumentu či na přehled výsledků vyhledávání.

Další významnou novinkou katalogu Carmen 2.5 je vylepšení funkce Vybrané položky. Tato funkce je přístupná pouze registrovanému a přihlášenému uživateli. U každého záznamu jednotlivého dokumentu je tlačítko „Vybrat“ s ikonou malého srdce (viz pravá strana obrázku 10), díky kterému kliknutím přidáme dokument do seznamu Vybrané položky. Tento seznam oblíbených dokumentů je uživateli přístupný vždy po přihlášení do svého účtu. Uživatel může vybrané záznamy poslat pomocí připraveného URL odkazu přátelům. URL odkaz se generuje automaticky. Jednotlivé záznamy lze jednoduše roztrždit pomocí štítků (viz obrázek 8). Uživatel si štítky vytváří podle vlastních zájmů či potřeb. Dokumenty lze do štítků dále přidávat či je mezi sebou přesouvat.

V původní verzi 2.0 zcela chyběly výstupy záznamů ve formátu MARC, v nové verzi již nechybí.

Poslední významnou inovací je to, že se stránka katalogu přizpůsobuje velikosti obrazovky, proto je možné katalog bez problémů používat i v mobilních zařízeních.⁵⁶

Obrázek 8 Příklad štítků - Carmen

5.4. Používání katalogu z pohledu uživatele

V této praktické části práce bych se ráda zaměřila na konkrétní používání katalogu. Vycházím jednak z online nápovědy katalogu Carmen, která se nachází na stránkách

⁵⁵ Dostupné z <http://www.lanius.cz/>

⁵⁶ Dostupné z <http://www.knihovnatabor.cz/aktuality/nova-verze-online-katalogu-carmen/>

katalogu⁵⁷ a také z vlastního užívání katalogu. Konkrétně jsem se zaměřila na katalog Knihovny města Plzně.

5.4.1. Čtenářský účet a registrace

Budoucí uživatel navštíví knihovnu, kde ho pracovníci knihovny zaregistrují a vystaví mu čtenářský průkaz. Každý průkaz má přidělený číselný kód, který mimo jiné slouží i k přihlášení do čtenářského konta. K tomu je ještě nutné doplnit PIN (standardně se jedná o prvních šest číslic z rodného čísla, a který je možné po prvním přihlášení libovolně měnit). Výhody, které nabízí katalog pro takto přihlášeného uživatele, byly popsány v kapitole 5.1.1.

Katalogu a všech jeho výhod může využít i potencionální uživatel, který není v knihovně zaregistrován a nemá tak čtenářský průkaz a tím i možnost se do katalogu přihlásit. V takové situaci lze využít služby předregistrace. Kliknutí na odkaz Registrace se otevře registrační formulář, kde uživatel vyplní všechny potřebné údaje. I takto registrovaný uživatel si může rezervovat dokumenty či hodnotit dokumenty včetně psaní recenzí.

5.4.2. Vyhledávání v katalogu

Výrazným pokrokem oproti dřívějším online katalogům, je vyhledává z jednoho řádku, přičemž nezáleží na tom, jaký druh údaje je do řádku vepsán. Při vyhledávání není nutné rozlišovat velká a malá písmena, nezáleží ani na tom, zda uživatel použije diakritiku. Před samotným vyhledáváním si uživatel může vybrat, z jakých dokumentů bude katalog vyhledávat (knihy, audiovizuální dokumenty, elektronické zdroje, hudebniny a další) a z jakých knihoven, poboček a oddělení (pro dospělé, pro mládež a další) bude katalog vyhledávat.

Pokud uživateli nevyhovuje vyhledávání z jednoho řádku, může zvolit pokročilé vyhledávání. Charakteristické pro toto vyhledávání je, že uživatel zvolí jeden z údajů, podle kterého bude katalog vyhledávat. Mezi hlavní údaje patří název, autor, téma, signatura a libovolné pole (katalog prohledá další údaje, například žánr, edice).

⁵⁷ Dostupné z <http://lanius.kmp.plzen-city.cz:8080/Carmen/files/user-help/carmen-uvod.html>

Jako další možnost ve vyhledávání, kterou může uživatel zvolit, je kombinované vyhledávání (viz obrázek 9), které kombinuje podmínky pro výběr. Toto vyhledávání patří z uvedených k nejsložitějším a jeho užívání je třeba si více osvojit. Každá podmínka se skládá ze tří částí. V prvním sloupci si uživatel vybere jeden z logických operátorů – „a“ (katalog vyhledá dokumenty, které splňují všechny zadané podmínky) a „nebo“ (katalog vyhledá dokumenty, které splňují alespoň jednu ze zadaných podmínek).

Obrázek 9 Kombinované vyhledávání – Carmen

Ve druhém sloupci si uživatel zvolí typ údajů, podle kterých bude katalog vyhledávat (například autor, název, předmětové heslo, edice, datum vydání, nákladová částka svazku). Položky ve třetím sloupci udávají vztah mezi údaji a hodnotami. Údaje v tomto sloupci jsou proměnlivé na základě volby v druhém sloupci. Například pokud uživatel zadá ve druhém sloupci Název, ve třetím sloupci může zvolit tyto možnosti: rovno, začíná, obsahuje, kromě, nezačíná, neobsahuje, vyplněno a nevyplněno. Pokud uživatel zadá Datum vložení svazku, ve třetím sloupci může zvolit: rovno, menší, větší, mezi, kromě, vyplněno a nevyplněno.

Vedle záložek pro druhy vyhledávání je záložka Národní autority a záložka Kalendárium. Vyhledávání v Národních autoritách se řídí stejnými pravidly, jako vyhledávání kombinované, pouze ve druhém řádku najdeme údaje jiného typu (např. jméno, místo narození, místo úmrtí, místo působení, obory působení). Databáze obsahuje informace o osobnostech pouze z regionu, ve kterém se daná knihovna nachází a to takových, které se v daném regionu buď narodily, působily, zemřely nebo byly jiným způsobem s daným regionem ve spojitosti. V záložce Kalendárium lze pomocí různých

kritérií, které uživatel zadá, vyhledat výročí významných osobností.

Po zadání potřebných údajů je třeba kliknout na tlačítko Hledat a katalog nám vyhledá záznamy, které odpovídají zadání (viz obrázek 10). Záznamy se zobrazí na více stránkách, mezi kterými listujeme pomocí čísel či šipek na konci stránky. Záznamy se seřadí podle relevance, ovšem uživatel je může seřadit i podle autora, názvu, oblíbenosti, roku vydání a dalších hledisek. Záznamy jsou zobrazené přehledně a obsahují jen ty nejdůležitější informace (autor, název, nakladatelské údaje). Součástí je i náhled obálky dokumentu, přičemž u každého obrázku je ikona, která určuje druh dokumentu (kniha, brožura, kompaktní disk, audiovizuální médium, gramofonová deska, periodikum a další).

Obrázek 10 Výpis záznamů – Carmen

Uživatel si dále může vybrat, zda chce záznamy dokumentů zobrazovat jako výpis či do tabulky. Výsledky vyhledávání může uživatel upřesnit pomocí řezů, které se zobrazí po pravé straně. Po rozkliknutí názvu dokumentu se uživatel dostane na detail dokumentu.

5.4.3. Detail vyhledaného záznamu

Detail Citace Ostatní linky MARC

Signatury: **BH**
Skladová signatura titulu: **21849**
Jméno růže
Eco, Umberto, 1932-
Vydáno: **Praha** : **Český klub**, 2005
Rozsah: **429 s**
Jazyk: **čeština**
ISBN: **80-85637-88-X (váz.)**
Poznámka: **Dotisk r. 2006 -- Přeloženo z italštiny**
Anotace: **Obsáhlý historický detektivní román s filozofickým podtextem se odehrává v hornoitalském benediktinském klášteře v polovině 14. století. Prostřednictvím příběhu o vyšetřování několika záhadných vražd podává autor celou šíři středověkého myšlení, lásky a poznání**
Klíčová slova: **italské romány, středověk**
Předmětová hesla: **detektivní romány**

Hodnoceno: 5x
Dostupné
Rezervovat
Vybrat

Obrázek 11 Příklad detailu záznamu dokumentu – Carmen

Každý dokument má svůj vlastní detailní záznam, tedy katalogizační lístek (viz obrázek 11). Tento záznam obsahuje podrobné informace o dokumentu. Jak lze vidět na obrázku, je to především název, autor, nakladatelské údaje, rozsah, ISBN, krátká anotace, klíčová slova a předmětová hesla a samozřejmě signatury dokumentu pro dohledání dokumentu ve volném výběru nebo v depozitáři. U audiovizuálních dokumentů a periodik je součástí detailu záznamu i rozpis skladeb a článků, které dokumenty obsahují.

Některá pole jsou interaktivní, to znamená, že pokud na ně uživatel klikne, dostane se na záznamy, které odpovídají podmínce. Mezi aktivní odkazy patří autor, název, nakladatelství, klíčová slova a předmětová hesla. Pokud tedy uživatel klikne na autora, zobrazí se všechny dokumenty, které má knihovna od daného autora ve fondu. Pokud klikne v předmětových heslech na detektivní romány, zobrazí se všechny dokumenty, které tomuto předmětovému heslu odpovídají. Zobrazené záznamy lze dále seřadit podle relevance, názvu, oblíbenosti, roku vydání a dalších hledisek.

Detail záznamu obsahuje několik možností. Součástí jména autora je ikona lupy, prostřednictvím které se uživatel dostane na detail autority, tedy na informace o autorovi. Uživatel si dále může vybrat, jaké informace přesně hledá. Na výběr jsou díla od daného autora, díla o daném autorovi a odkaz na Wikipedii. Detail záznamu obsahuje také ikonu Facebook pro sdílení dokumentů s přáteli, počet hvězdiček, které dokumentu udělili čtenáři, tlačítko pro rezervaci dokumentu a pro přidání do seznamu Vybrané položky a ikonu vyhledávače Google, prostřednictvím které si uživatel může zobrazit další informace o dokumentu. Součástí každého detailu titulu je také několik záložek. První

záložkou je Citace. Ta nám zobrazí bibliografickou citaci zpracovanou v souladu s doporučovanou normou ČSN ISO 690. Druhou záložkou je záložka Ostatní linky. Díky této funkci může uživatel titul snadno vyhledat i na dalších místech, popřípadě ho i zakoupit. Najdeme zde odkazy na různá internetová knihkupectví (Knižní web, Kosmas, Internetové knihkupectví Eruditus a další), knihovnické weby (Jednotná informační brána, katalog Národní knihovny, Souborný katalog ČR a další), internetové antikvariáty (Antikvariát 5D, Můj antikvariát a další) či inzertní weby (aukro.cz, heureka.cz a další). Konkrétní titul lze sdílet i na sociálních sítích (Facebook, Twitter a další). Uživatel může využít dalších téměř 300 služeb (např. Google, Amazon, MySpace). Poslední záložkou je záložka MARC, díky které se uživateli zobrazí dokument zpracovaný ve formátu MARC. Tato služba je vhodná spíše pro knihovníky a další informační pracovníky, čtenáři ji příliš nevyužívají.

Pod samotným detailem záznamu je okno Rozpis svazků. V této tabulce nalezneme informace, ve kterých pobočkách či oddělení se dokument nachází, v jakém počtu a zda je právě k dispozici či je půjčený jiným čtenářem. Pomocí ikony lupy, která je součástí názvu každé knihovny, se čtenář dostane na informace o konkrétní knihovně (její adresu, otevírací dobu, telefonní číslo a další). Toto je třídění podle lokace. Využít lze ještě třídění podle svazků. Podle tohoto hlediska se knihovny roztřídí podle dokumentu a podle toho, do jaké míry je dokument k dispozici (k dispozici, vypůjčeno jiným čtenářem, pouze prezenčně).

5.4.4. Prodlužování výpůjček

Přihlášený uživatel může své výpůjčky běžně prodlužovat. Prodloužit lze knihy jak jednotlivě, tak i všechny výpůjčky najednou. Pokud chce čtenář prodloužit výpůjční lhůtu pouze u vybraných titulů, stačí je vyhledat v seznamu všech výpůjček a kliknou na ikonu Prodloužit u konkrétního titulu. V případě, že chce čtenář prodloužit všechny své výpůjčky, klikne na odkaz Prodloužit všechny výpůjčky na stránce, u kterých se tímto výpůjční doba prodlouží.

Službu prodlužování výpůjček nemůže využít uživatel, kterému skončila platnost čtenářského průkazu nebo pokud uplynula výpůjční lhůta u půjčených titulů. Výpůjční dobu také nelze prodloužit u titulů, které jsou rezervovány jiným čtenářem.

5.4.5. Rezervace dokumentu

Rezervovat lze pouze dokumenty, které v danou chvíli nejsou k dispozici, jsou tedy půjčené jiným čtenářem. Rezervaci nelze provést ani u dokumentů, které mají alespoň jeden exemplář v knihovně k dispozici. Katalog takovou rezervaci nedovolí, protože dokument je možné si v knihovně vyzvednout.

Samotná rezervace dokumentu je velice jednoduchá. Součástí detailu každého dokumentu je tabulka s další navigací (viz pravá strana obrázku 11), kde lze kliknout na tlačítko Rezervovat. Rozbalí se nám detail rezervace, kde si čtenář vybere, ze které knihovny chce dokument rezervovat (jedná-li se o ústřední knihovnu a její pobočky). Uživatel zde najde i informaci, kolik čtenářů má dokument rezervovaný před ním. Zajímavou volbou je možnost zaškrtnout Rezervovat podobné tituly. Katalog rezervuje všechny dokumenty, které se od sebe liší pouze vedlejšími údaji (rokem vydání, edicí, počtem stran, ilustrátorem a dalšími), avšak hlavní údaje (autor, název, druh dokumentů a další) se shodují. V poli Aktuální do si čtenář vybere, do kdy má být jeho rezervace provedena. Přednastaveno je datum za rok od data rezervace. Tato roční lhůta se zdá být pro rezervaci dokumentu dlouhá, ovšem u nových titulů, o které je velký zájem, je mnohdy nedostačující. Lhůtu, do kdy má být rezervace provedena, si může uživatel nastavit.

V okamžiku, kdy bude dokument vrácený čtenářem, který ho měl půjčený v době rezervace a bude připravený k výpůjčce, pošle katalog tuto informaci s výzvou k vyzvednutí na e-mail, který uživatel uvedl při registraci. Pokud uživatel e-mail nemá, přijde mu výzva poštou.

Pokud čtenář nemá již o rezervovaný dokument zájem, může ho jednoduše ve svém kontu na seznamu rezervovaných titulů zrušit. Zrušení se provede pomocí křížku, který je zobrazen u každého rezervovaného titulu.

5.5. Příklady vyhledávání v katalogu

Na následujících řádcích uvedu několik příkladů, které pomohou lépe nahlédnout do způsobu vyhledávání.

Hledám knihu *Zemřít s přílivem* od autorky Karen Harper, která mě zaujala a která se

objevila před několika dny mezi novinkami ve fondu. Jediné, co si pamatuji je, že v názvu bylo obsažené slovo *zemřít* a že kniha byla ve fondu nová. Do jediného vyhledávacího řádku zadám slovo *zemřít* a kliknu na tlačítko Hledat. Katalog mi vyhledá záznamy, které mají v detailu záznamu obsažené zadané slovo. Nyní mi práci usnadní fasety, které se nabízejí na pravé straně. Jelikož vím, že kniha je novinkou ve fondu knihovny, najdu si rok vydání 2013, čímž se mi vyhledané záznamy vyfiltrují. Zbylo mi 5 knih, mezi kterými hledanou již snadno objevím.

Hledám knihy od spisovatelky, která píše romány pro ženy. Znáám pouze její příjmení *Collins*. Toto příjmení zadám do vyhledávacího řádku (pro upřesnění mohu zaškrtnout volbu Autor) a kliknu na tlačítko Hledat. Pomocí faset vyberu autorku *Jackie*. Po zaškrtnutí katalog začne okamžitě vyhledávat.

Chci, aby mi katalog vyhledal všechny detektivky a detektivní romány. Zaškrtnu volbu Téma a do vyhledávacího pole zadám heslo *detektivka*. Katalog zobrazí všechny odpovídající záznamy. Pomocí faset můžu vyhledávání zúžit zaškrtnutím autorů, klíčových slov a dalších.

Mám ráda hudební skupinu *Cop* a ráda bych si katalogem vyhledala všechna CD, která obsahují podobný žánr, tedy bluegrass a country. Zaškrtnu volbu Téma a do vyhledávacího pole zadám heslo *bluegrass*. Výsledky upřesním zaškrtnutím pole AV média. Zúžit výběr lze dále zaškrtnutím konkrétního autora či skupiny nebo pomocí klíčových slov.

Pokud chci najít informace o plzeňské radnici, nejlépe naučné knihy o její historii a současném stavu, zvolím pokročilé vyhledávání. Do pole Název vepíši *radnice* a do pole Libovolné pole vepíši *Plzeň* a kliknu na tlačítko Hledat. Pomocí faset výběr dále upřesním, podle toho, jaké informace hledám. Například pomocí klíčových slov (radnice, budovy, historie a další) či skupinou (naučná literatura).

5.6. Shrnutí katalogu

Katalog Carmen představuje významný pokrok v českém knihovnictví a dá se říci, že může konkurovat těm zahraničním, které jsou na trhu již nějakou dobu. Díky mnoha výhodám je Carmen uživatelsky mnohem přívětivější. Vyhledávání dokumentů je jednoduché a přesné, návaznost na Wikipedii a další zdroje umožňuje uživateli snadno

vyhledat o dokumentu či autorovi další informace a mnoho dalších funkcí usnadní uživateli práci s katalogem.

5.6.1. Nevýhody katalogu

Přes nesporné výhody má katalog i několik výrazných nedokonalostí. Některé z nedokonalostí jsou zmíněny ve článku *Několik postřehů o využitelnosti katalogu Carmen se Stanislavou Kavanovou a Josefem Moravcem*.⁵⁸ O nedostacích hovoří v Odborném komentáři Josef Moravec, který je odborným knihovníkem Městské knihovny Ústí nad Orlicí.

Jako nedostatek vidí například grafické zpracování katalogu, které popisuje takto: „*Zakulacení rohu je zbytečně velké, celý design působí těžkopádně. Na některých místech se volným prostorem nešetří (např. oblast pro zadání dotazu), na druhé straně se jinde jednotlivé prvky značně tísní (např. v detailu dokumentu), což přehlednosti příliš nepřispívá.*“ Co se týče grafické stránky, je to věc velice subjektivní, proto se této problematice nebudu více věnovat. Jen přispěji vlastním názorem. Mně se grafická stránka katalogu líbí. První použití katalogu způsobilo menší zmatek, ale po chvílce jsem si na uspořádání zvykla a používat katalog mi nečinilo žádné potíže.

I katalog Carmen jsem podrobila zkoušce na správnost HTML validního kódu (opět s použitím HTML validátoru dostupného na straně <http://validator.w3.org/>). Úvodní stránka obsahuje více než 100 závažných chyb a při vyhledávání je to téměř 500 chyb.

Nedostatky má katalog i z hlediska funkčnosti. Problémem jsou detaily záznamů periodik. V detailu jsou vypsány všechny ročníky a čísla periodik, bohužel ale nelze jednoduše zjistit, která čísla jsou k dispozici. Uživatel musí každé číslo rozkliknout a až poté zjistí, která jsou v knihovně a která jsou půjčená. Některá periodika mají na stovky čísel, proto je ovládání tohoto prvku náročné a zdouhavé. Další ani ne tak nedostatek, jako spíše nepříjemnost, je požívání více faset najednou. Stránka se totiž aktualizuje pokaždé, když je zaškrtnuto další pole a prodlužuje se tak doba čekání na výsledek.

Při pokročilém i kombinovaném vyhledávání mi také chyběla nápověda a to jak přímá

⁵⁸ VALIŠOVÁ, Edita. Několik postřehů o využitelnosti katalogu Carmen se Stanislavou Kavanovou a Josefem Moravcem. Dostupný z <http://www.inflow.cz/nekolik-postrehu-o-vyuzitelnosti-katalogu-carmen-se-stanislavou-kavanovou>

nápověda u polí, která vyžadují specifický zápis, tak i v oficiální online nápovědě. Uživatel se nikde nedoče, jak má správně vyhledávat pomocí takových údajů, jako je původce, svazek edice, konspekt, dodavatel svazku a další. Online nápověda se pokročilým a kombinovaným vyhledáváním sice zabývá, ale zdaleka ne tak detailně, nakolik by tato funkce potřebovala. Kombinované vyhledávání vidím jako slabinu katalogu. Nejen, že je vyhledávání složité, ale není ani zcela bezchybné, protože vykazuje několik výrazných nedostatků. V první řadě katalog při zadání dotazu v kombinovaném vyhledávání velice často „spadne“ a vygeneruje větu: „*Vypadá to, že v katalogu Carmen nastala chyba, se kterou jsme nepočítali. Příčinou může být i údržba našeho serveru, zkuste vyhledávání za několik hodin. O chybě byli informováni vývojáři a budou se jí věnovat, jak nejdříve dovedou.*“ Tato chyba se objevila téměř pokaždé, když jsem v dotazu zkombinovala rok vydání s dalším údajem. Například při hledání dokumentu, jehož název obsahuje slovo *život* a rok vydání je větší než 1995 nebo při hledání dokumentu, který byl vydán v Plzni a rok vydání je menší než 2000. K výsledkům jsem se nikdy nedostala. Udivující je, že oznámení, které se při chybě ukáže, neobsahuje kontaktní formulář, prostřednictvím kterého by mohl nespokojený uživatel chybu případně nahlásit. Hláška, že o chybě byli vývojáři informováni a budou se jí věnovat co nejdříve, nepůsobí příliš důvěryhodně.

Toto ale není jediný nedostatek kombinovaného vyhledávání. Pokud už mi katalog nabídne nějaké výsledky, mnohdy nejsou vyhledány podle zadaných hledisek zcela správně. Do vyhledávání zadám, aby katalog vyhledal dokumenty, které v názvu obsahují slovo *život*. Katalog nabídl výsledky na 328 stranách, přičemž už na šesté straně se začínají objevovat záznamy knih, které slovo *život* obsahují například v anotaci či v záznamu formátu MARC, nikoli však v názvu. Problém s relevancí ale není jen u kombinovaného vyhledávání. Pokud v základním vyhledávání zadám *první světová válka*, již na první straně vyhledaných záznamů najdeme dokumenty, které pojednávají o druhé světové válce. Pokud zadám *1. světová válka*, je situace ještě horší.

Problém s vyhledáváním nastává také ve chvíli, kdy uživatel hledá knihu, která není ve fondu knihovny. Do vyhledávače zadám název knihy *Muž z ostrova Lewis* od autora Petera Maye, která je v současné době na trhu nová. Katalog mi nabídne výsledky na 51 stranách, přičemž ani jeden výsledek neodpovídá přesně. Pro uživatele by byl vhodnější

výsledek, že žádný záznam neodpovídá zadání, protože on opravdu neodpovídá a bylo by zřejmé, že hledaná kniha není fondu knihovny.

Je zřejmé, že uvedené nedostatky, zvláště pak ty ve vyhledávání, kazí celkový dobrý dojem z katalogu. Katalog je ale novým produktem, a pokud na něm vývojáři budou i nadále pracovat, stane se jistě bezchybným nástrojem pro vyhledávání ve fondu knihoven.

6. Porovnání katalogů

Na první pohled by se mohlo zdát, že tyto dva katalogy ani porovnávat nelze. Katalog v systému Aleph je ještě katalogem 2. generace, i když s některými prvky katalogu 3. generace, ale katalog Carmen v systému Clavius již plně zastupuje 3. generaci. Další velkou rozdílnost je možné spatřit i v tom, že Clavius je produktem české firmy a ta své služby a produkty nabízí pouze na našem území, avšak Aleph je zastoupen v mnoha zemích světa. Přes tyto rozdíly lze katalogy porovnat z hlediska několika společných parametrů.

Jako první hledisko bych uvedla uživatelskou přívětivost, které je pro OPAC nejdůležitější. Již z předchozích kapitol, ve kterých bylo vylíčeno používání katalogu z pohledu uživatele, je jistě zřejmé, že katalog Carmen je uživatelsky mnohem přátelštější. Uživatelskou přívětivost si totiž vzal za cíl, každý prvek má své vlastní místo, je dobře promyšlený, uživatel přesně ví, co od každé funkce může očekávat a není složité se v katalogu orientovat. Uživatel se také podílí na správném fungování několika funkcí. Tím mám na mysli funkce jako je hodnocení titulů či možnost zapojovat se do diskuzí. Velice dobrou funkcí u obou katalogů je i „virtuální polička“ (zmíněna v kapitole 4.4.2.4 a 5.3). Funkce je u obou katalogů podobná – tituly je možné přidávat do schránky a poté je rozdělovat do dalších skupin, které si může uživatel libovolně pojmenovat. U Carmen je tato funkce intuitivní, ovládání není složité a uživatel rychle přijde na to, jak s funkcí pracovat. U katalogu v systému Aleph musí uživatel chvíli zkoušet, než se mu povede, co potřebuje a je i možné, že to raději vzdá.

Katalog v systému Aleph má ve srovnání s Carmen celkově až příliš mnoho hypertextových odkazů a formulářových tlačítek a uživatel se v katalogu může lehce ztratit. O velkém počtu odkazů a formulářových prvků svědčí i to, že katalog Carmen jsem ve své práci popsala celý, ale v katalogu v systému Aleph jsem se musela zaměřit jen na funkce nejdůležitější. Jeden z důvodů je i ten, že jsem se nesnažila o vytvoření uživatelského manuálu, ale pravda je taková, že popsat celý katalog by zabralo mnoho stran textu. Otázkou je, zda je velký počet odkazů a formulářových prvků výhodou, protože si nemyslím, že by běžný uživatel všechny funkce využil. Jako jeden příklad za všechny bych uvedla vyhledávání pomocí jazyka CCL.

To nejdůležitější na online katalogích je samozřejmě vyhledávání. Katalog Carmen usnadňuje tento proces používáním faset, nicméně oba katalogy vyhledávají na dobré úrovni. Katalogy umožňují dotaz filtrovat podle různých údajů a poté výsledné záznamy řadit podle dalších hledisek. Oba katalogy nabízí uživateli možnost jednoduchého vyhledávání z jednoho řádku, které nevyžaduje znalost složitějších rešeršních strategií. Na druhou stranu uživatel může využít i složitější vyhledávání, přičemž oba katalogy pracují i s booleovskými operátory.

Druhým hlediskem, podle kterého můžeme katalogy porovnat, jsou technické vlastnosti. Na základě těchto vlastností lze vyvodit, s jak velkým množstvím dat systém dokáže pracovat. Katalog v systému Aleph pracuje s databází Oracle, která je velmi výkonná a dokáže si spolehlivě poradit s obrovským množstvím databázových záznamů. Je často využívána ve velkých firmách, bankovních institucích a podobně. Naproti tomu Carmen využívá databáze MySQL nebo Microsoft SQL, které jsou poměrně nenáročné na hardware, avšak pracují s menším počtem databázových záznamů.

Další technickou odlišností je podpora různých serverových platforem obou systémů. Provoz systému Aleph lze provozovat na různých, předem stanovených platformách, ve kterých není zahrnutý např. MS Windows Server. V této oblasti je více univerzální systém Clavius, který kromě jiných MS Windows Server podporuje. Toto je pro Clavius celkem výhodou, protože MS Windows Server se ve veřejných institucích poměrně často objevuje.

Třetím a posledním hlediskem, kterému bych se ráda věnovala, je pořizovací cena. U systému Clavius je pořizovací cena veřejným údajem a aktuální ceník je k nalezení na webových stránkách firmy. Ceník je velice podrobný. Ceny jsou uvedeny nejen u jednotlivých modulů systému, ale případný zájemce najde i ceny hardwaru, který souvisí s chodem systémů (například scanner čárových kódů, laminátor či tiskárna pro výpůjční protokol) a i ceny servisu a údržby systémů. Na druhou stranu pořizovací cena systému Aleph je doslova tajná, nicméně se tato částka pohybuje v řádech několika milionů korun, roční upgrade pak v řádech několika stovek tisíc korun. Z těchto čísel je zřejmé, že menší či městské knihovny si systém Aleph nemohou zdaleka finančně dovolit.

Nelze jednoznačně a s jistotou říci, který z katalogů je lepší a který horší. Každý z katalogů splňuje svůj účel – uživatel s jejich pomocí dokáže vyhledat dokumenty, které potřebuje.

7. Závěr

Vývoj katalogů, kterému se věnuje druhá kapitola, je prezentován zejména na konkrétních katalogích, které se v historii knihovnictví objevily. Na výčtu katalogů je patrné, jak se vyvíjely a jak postupně nabývaly na nových a důležitých funkcích. Tento vývoj v českých zemích a dalších zemích světa probíhal rozdílně, přičemž tato odlišnost se odvíjí od historie dané země. V českých zemích vývoj ovlivnilo jistě náboženství, zakládání škol a v neposlední řadě i politický režim.

Třetí kapitola se zabývá pojmem „katalog“ a charakterizuje lístkové a online katalogy. Detailněji jsou popsány tři generace online katalogů a zmínka je věnována i souborným online katalogům.

Čtvrtá a pátá kapitola se věnují konkrétním katalogům v systému Aleph a Clavius. Cílem práce bylo porovnat oba zmíněné katalogy a tomu se věnuje šestá kapitola. K určitému vlastnímu porovnání a závěrům může čtenář dospět již z přečtení čtvrté a páté kapitoly, proto srovnání katalogů, které nabízím, pouze shrnuje nejdůležitější subjektivní závěry, ke kterým jsem dospěla.

Katalog Carmen, jelikož je novým produktem, se jistě bude dále vyvíjet a zdokonalovat. Otázkou je, jaký osud čeká katalog v systému Aleph. Jak již bylo zmíněno, firma ExLibris vyvinula systém Primo a je tedy možné, že by nový systém mohl systém Aleph postupně nahradit.

Online katalogům bych se do budoucna chtěla i dále věnovat. Bude jistě zajímavé sledovat, kam se obecně vývoj katalogů posune a zdali si katalogy, o kterých pojednávala tato práce, udrží pozici u nás nejvíce využívaných online katalogů v knihovnách i v dalších letech či desetiletích.

8. Resumé

The bachelor thesis deals with the online catalogues. It closer focuses on catalogues in systems Aleph and Clavius and can be divided into four main parts. The first part is theoretical only and deals with the history of catalogues in Bohemia and in the world. The second part describes the term "catalogue", its use and functions. It also describes the difference between common and online catalogues. The third part is more practical and deals with the concrete catalogues Aleph and Clavius and their functions. It also focuses on the searching techniques and the user interface. The aim of this thesis is to compare both mentioned catalogues. This is the purpose of the last chapter four. The comparison is based on several aspects which are common for both catalogues. It is especially the user kindness, technical properties and the price. Finally, the Carmen catalogue in the Clavius system is more user-friendly and its purchase cost is much lower than the Aleph catalogue has. This could be a benefit for small libraries. On the other hand, the Aleph catalogue can operate with huge amount of data without any technical problem. Therefore it is suitable for bigger (national) libraries.

9. Přílohy

A. Seznam zkratk

AKS – Automatizovaný knihovní systém

MDT – Mezinárodní desetinné třídění

MVS – Meziknihovní výpůjční služba

MMVS – Mezinárodní meziknihovní výpůjční služba

MS IE – Microsoft Internet Explorer

OPAC – Online Public Access Catalogue

(Clavius) REKS – Regionální knihovní systém

SVK PK – Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje

VISK – Veřejné informační služby knihoven

B. Seznam obrázků

Obrázek 1: Uspořádání systému Aleph.....	21
Obrázek 2: Úvodní stránka katalogu Aleph.....	24
Obrázek 3: Příklad pokročilého vyhledávání – Aleph.....	28
Obrázek 4: Výpis záznamů – Aleph.....	29
Obrázek 5: Detail záznamu – Aleph.....	30
Obrázek 6: Úvodní strana katalogu Carmen v Knihovně města Plzeň.....	33
Obrázek 7: Příklad faset – Carmen.....	35
Obrázek 8: Příklad štítků – Carmen.....	38
Obrázek 9: Kombinované vyhledávání – Carmen.....	40
Obrázek 10: Výpis záznamů – Carmen.....	41
Obrázek 11: Příklad detailu záznamu dokumentu – Carmen.....	42

C. Použitá literatura

Monografie:

1. CALÁBEK, Leopold. *Administrativní příručka pro lidovýchovné pracovníky a knihovníky*. Druhé, dopl. a přeprac. vydání. Praha : Masarykův lidovýchovný ústav, 1928. 227 s.
2. CEJPEK, Jiří, HLAVÁČEK, Ivan a KNEIDL, Pravoslav. *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 192 s. ISBN 80-7184-163-3.
3. CUTTER, Charles. *Rules for a dictionary catalog*. Michigan : University of Michigan Library, 2005. ISBN 978-1425504939.
4. ŠTÝBROVÁ, Lenka. *Charles Ammi Cutter — život a dílo. Možnosti využití Cutterovy Expanzivní klasifikace v knihovnách ČR*. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, 2009. 49 s.

Webové stránky:

5. *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2014-02-14]. Dostupné z: http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=ktl
6. *Knihovní systémy Clavius a LANius* [online]. Tábor : LANius s.r.o. [cit. 2014-03-03]. Dostupné z: <http://www.lanius.cz/>
7. *Kompletní řešení pro knihovny - MULTIDATA Praha s.r.o.* [online]. Praha : MULTIDATA, 2006-2013 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <http://www.multidata.cz/>
8. *Nápověda online katalogu Carmen* [online]. [cit. 2014-03-11]. Dostupné z: <http://lanius.kmp.plzen-city.cz:8080/Carmen/files/user-help/carmen-uvod.html>
9. *The Ex Libris vision to transform research libraries* [online]. Ex Libris, 2012 [cit. 2014-03-20]. Dostupné z: <http://www.exlibrisgroup.com/>
10. *Vítejte na stránkách retrospektivní konverze katalogů – projekt Retrokon* [online]. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://retrokon.nkp.cz/>

Elektronické články:

11. BRATKOVÁ, Eva. *OPAC: Systémy a rozhraní a jejich vývoj*. Část I. [online]. verze 1.0. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2007, 21 s. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/>
12. BULÍNOVÁ, Eva. Souborné katalogy v Česku a na Slovensku. *Ikaros* [online]. 2005, roč. 9, č. 1 [cit. 03.03.2014]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/1847>. ISSN 1212-5075.
13. BYRUM, John D., Jr. Online katalogy a knihovní portály v současném informačním prostředí. *Knihovna* [online]. 2005, roč. 16, č. 1, s. 9-22 [cit. 2014-03-24]. Dostupný z: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/519byrum.htm>. ISSN 1801-3252.
14. HILDRETH, Charles R. *Online catalog design models : Are we moving in the right direction? : A Report submitted to the council on library resources, 1995* [online]. 1995, updated March 27, 2000 [cit. 2008-05-03]. Dostupný z: <http://myweb.cwpost.liu.edu/childret/clr-opac.html>.
15. NOVÁK, Petr. Nové technologie OPACu v éře Googlu : Ex Libris Primo. *Ikaros* [online]. 2006, roč. 10, č. 6 [cit. 03.03.2014]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/3482>
16. OPÁLKOVÁ, Markéta. OPAC Carmen. *Ikaros* [online]. Praha, 1997 -, roč. 14, č. 12 [cit. 06.03.2014]. ISSN 1212-5075. Dostupný z: <http://www.ikaros.cz/node/6527>.
17. OPÁLKOVÁ, Markéta. OPACy nové generace I : AquaBrowser a WorldCat Local. *Ikaros* [online]. Praha, 1997 -, roč. 13, č. 10 [cit. 2014-02-28]. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/node/5741>
18. STÖCKLOVÁ, Anna. *Organizace a ochrana knihovního fondu* [online]. verze 1.0. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2008, 16 s. [cit. 2014-02-26]. Dostupné z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/>
19. ŠILHA, Jiří. *Nový OPAC v českých podmínkách*. [online]. 2010. [cit. 2014-03-20]. Dostupný z: <http://www.slideshare.net/KISK/blok-expertu-jaro2010silha>.
20. ŠILHA, Jiří. Nový WWW katalog OPAC 2.0 (Carmen). *Inflow* [online]. Brno, 2007-2013 [cit. 2014-03-04]. ISSN 1802-9736. Dostupné z: <http://www.inflow.cz/novy-www-katalog-opac-20-carmen>
21. VALIŠOVÁ, Edita. Několik postřehů o využitelnosti katalogu Carmen se Stanislavou Kavanovou a Josefem Moravcem. *Inflow* [online]. Brno, 2007-2013 [cit. 2014-03-04]. Dostupný z: <http://www.inflow.cz/nekolik-postrehu-o-vyuzitelnosti-katalogu-carmen-se-stanislavou-kavanovou>.

22. Vstříc čtenáři v systémech Aleph i Primo. *Čtenář* [online]. 2010, roč. 62 [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://ctenar.svkkkl.cz/clanky/2010-roc-62/09-2010/vstric-ctenari-v-systemech-aleph-i-primo-74-711.htm>
23. Aleph : uživatelský manuál. Verze dokumentu 1.0. Ex Libris/Aleph. 2011.